

AKKİRMÂNÎ MUHAMMED B. MUSTAFA'NIN
MENSUR HZ. MUHAMMED HİLYESİAKKİRMÂNÎ MUHAMMED B. MUSTAFA'S PROSE
HİLYE ON PROPHET MUHAMMAD

Mehtap ERDOĞAN TAŞ* Öz

Akkirmânî Muhammed b. Mustafa hadis, fıkıh, kalam, akaid, tefsir, felsefe, dil vb. alanlarda derin bilgisi olan ve çok çeşitli konularda eserler kaleme alan 18. yüzyıl âlimlerindendir. Eserlerinden birisi de kaynaklarda Hilye-i Şerîfe ya da Şemâ'il-i Şerîf gibi adlarla anılan mensur hilyesidir. Bu makalede üzerinde fazla bir çalışmanın olmadığı yirmi civarındaki mensur hilyeden biri olan Akkirmânî'nin mensur hilyesi şekil ve muhteva açısından incelenmiş, eserin nüshaları hakkında bilgi verilmiş ve makalenin sonuna transkripsiyonlu metin eklenmiştir. Yayımlanmış diğer mensur hilyelerle karşılaştırılmak suretiyle Akkirmânî'nin mensur hilyesinin söz konusu edebî tür içindeki özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre Akkirmânî'nin ilgili kaynaklarda ifade edildiğinin aksine şemail ve mensur hilye türünde iki ayrı eserinin olmadığı, eserin tertip edilmiş şekli ile Hz. Peygamber'in bazı davranış biçimlerine uzunca yer vermesi ve muhtevanın işleniş sırası bakımından diğer mensur hilyelerden ayrıldığı, ayrıca eserin Diyarbakırlı Şa'bân Kâmî ile Halîl b. Alî El-Kırmî'ye aitmiş gibi gösterilmesinin yanlış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Mensur Hilye; Şemail; 18. yüzyıl;
Akkirmânî Muhammed; Şa'bân
Kâmî, Halîl b. Alî El-Kırmî.

Keywords

Prose hilye; şemail; 18th century;
Akkirmânî Muhammed; Şa'bân
Kâmî, Halîl b. Alî El-Kırmî

Abstract

Akkirmânî Muhammed b. Mustafa is one of the 18th century scholars who was very knowledgeable in fields such as hadith, fiqh, kalam, tenets, tafsir, philosophy, language and wrote works on a wide variety of subjects. One of his works is the prose hilye known as Hilye-i Şerîfe or Şemâ'il-i Şerîf in the sources. In this study, the prose hilye of Akkirmânî, one of the about twenty prosehilyeson which did not studied very much, was examined in terms of form and content, information about the copies of the work has been given and text with transcription has been added to the end of the study. It has been tried to reveal the features of Akkirmânî's prose hilye in the terms of this literary genreby comparingwith other published prose hilye. According to this, it has been concluded that contrary to what is stated, Akkirmânî does not have two different works in the related sources, such as şemailand prose hilye. It has come to the conclusion that this work differs from other prose hilyes in terms of the way it is arranged, the order of the content and information given in detail about some of the behaviors of the Prophet Muhammad. Additionally, it has been made inference that it is wrong to present the work as if it belonged to Şa'bân Kâmî from Diyarbakır, Halîl b. Alî El-Kırmî.

* Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet
Üniversitesi
merdogan@cumhuriyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5588-0194.
Sivas/TÜRKİYE

Gönderim Tarihi: 31/03/2021
Kabul Tarihi: 26/03/2022

GİRİŞ

Hız. Peygamber'e karşı duyulan derin sevgi ve saygı sebebiyle Türk edebiyatında Hız. Peygamber'in doğumu, mucizeleri, miraç hadisesi, hicreti, güzel ahlakı, dış görünüşü edebî eserlerin konusu olmuş bu ve benzer konular etrafında çeşitli türler vücut bulmuştur. Oldukça rağbet görmüş bu türlerden birisi de hilyelerdir. Edebî bir tür olarak kısaca Hız. Peygamber, diğer peygamberler, dört halife, Hız. Hasan ile Hüseyin, aşere-i mübeşşere ve bazı tarikat büyüklerinin fiziki özelliklerinin anlatıldığı eserlerdir, şeklinde tanımlayabileceğimiz hilye, manzum ve mensur örneklerinin yanı sıra levha şeklinde de düzenlenmiştir. Hatta hilye denilince manzum ve mensur örnekleri geride bırakacak şekilde akla ilk gelen levha hilyeler olmuştur denilebilir.

Levha hilyeler, 2006 yılında Taşkale ile Gündüz tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışmada levha hilye yazan hattatlar, levha hilyelerin özellikleri, bölümleri ve bunlarla ilgili hususlar örneklerle beraber ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Manzum hilyeler üzerine en kapsamlı çalışma Erdoğan tarafından 2011 yılında önce doktora tezi olarak hazırlanmış, daha sonra 2013 yılında kitap olarak basılmıştır. Bu çalışmada hilye özelliği gösterdiği düşünülen kimi kısa kimi oldukça hacimli 43 manzumeye yer verilerek manzum hilyeler sekiz ana başlık altında incelenmiş ve türle ilgili tespitlerde bulunulmuştur.

Mensur hilyeler üzerine ise toplu bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Ancak bazı mensur hilyeler makale olarak yayımlanmıştır. Mensur hilyeler üzerine çalışmaları bulunan Erdoğan, 21 tane mensur Hız. Muhammed hilyesi olduğunu söylemektedir (2018b, s. 173-174). Ancak bunlardan Ahmed Şemsî Halvetî'nin mensur hilyesinin aslında Abdülmecîd Sivasî'nin mensur hilyesi olduğu düşünülebilir. Şöyle ki: Erdoğan, Abdülmecîd Sivasî'nin mensur hilyesi üzerine hazırladığı bir çalışmada, "...görüldüğü gibi S2 ve A nüshaları Şemseddîn Sivasî adına kayıtlıdır. Diğer nüshaların yardımıyla ayrıca hilye içerisinde yer alan ve Abdülmecîd Sivasî'ye ait olan Şeyhî mahlasını taşıyan bir manzumeden hareketle bu hilyenin Şemseddîn Sivasî'nin değil, Abdülmecîd Sivasî'nin olduğunu söyleyebiliriz" (2019, s. 261) demektedir. Bilindiği üzere Şemseddîn Sivasî'nin asıl adı Ahmed olup Şemsî mahlasını kullanmıştır ve Halvetî tarikatı şeyhidir. Bugüne kadar yaptığımız araştırmalar sonucunda Şemseddîn Sivasî'nin mensur hilyesine rastlamadığımız gibi bilindiği kadarıyla kaynaklarda Şemseddîn Sivasî'nin eserleri arasında mensur bir hilyeden de bahsedilmez. Buna dayanarak aşağıdaki listede bazı kaynaklarda var olduğu söylenen Ahmed Şemsî Halvetî'nin mensur hilyesine yer verilmemiştir. Ayrıca *Şerh-i Hilye-i Nebevî* adıyla Hulûsî Ârif Eskişehirî'ye ait gösterilen mensur hilye de Akkirmânî Muhammed'in mensur hilyesinin kısaltılmış hâlidir. Bu sebeple aşağıdaki listede söz konusu isim de yer almamaktadır.

Buna göre mensur Hız. Peygamber hilyeleri müellif adına göre alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

1. Abdülahad Nûrî, *Hilye-i Şerîfe-i Nebeviyye*.
2. Abdülmecîd Sivasî, *Şerh-i Hilye-i Resûl-i Ekrem*.
3. Ahmed b. Receb El-İstanbulî, *Nüzhetü'l-Ahyâr fî Şerh-i Hilyeti'l-Muhtâr*.

4. Akkirmânî Muhammed b. Mustafa, *Hilye-i Sa'âdet*.
5. Ali Molla, *Hilye-i Şerîf-i Resûlullâh*.
6. Debreli Vildân Fâik, *Risâle Fî-Şerhil'l-Hilyeti'n-Nebeviyye*.
7. Erzurumî Mehmed Hanefî Efendi, *Hilye-i Şerîfe*.
9. Hilmi Efendi, *Hilye-i Muhammed*;
10. Kâdı Şâmî, *Şerh-i Hilyetü's-Şerîfe*.
11. Mantikî Mustafa Efendi, *Mufasssal Hilye-i Şerîfe*.
12. Sa'dî Çelebi, *Tercüme-i Hilye-i Şerîf*.
13. Şeyh Emir Tarikatçı, *Hilyetü'n-Nebî*.
14. Şeyhül-İslam Hoca Sa'deddîn Efendi, *Hilye-i Celiyye ve Şemâ'il-i 'Aliyye*¹.
15. Vahdî İbrahim b. Mustafa, *Terceme-i Hilye-i Şerîf*.
16. Vecdî Ahmed, *Hilye-i Nebî*.
17. Müellifi Bilinmeyenler. (Erdoğan, 2018b, s. 173-174).

Basılan mensur hilyeler şunlardır:

1. Eyüp Sabri b. Cemîl, *Mûlahhas Şemâ'il-i Hz. Muhammed*, Üsküp 1325/1907.
2. Nazmi Türe, *Hilye-i Şerîfe ve Şemâ'il-i Muhammediyye Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmın Vâsf-ı Şerîfeleri ve Şemâ'il-i Mübârekeleri*, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul 1948.
3. Mehmet Ergüneş, *Hilye-i Şerîf-i Muhammediye*, Bergama Basımevi, 1959. (Erdoğan, 2018b, s. 173-174).

Hiz. Peygamber için yazılmış mensur hilyelerin dışında iki tane müellifi bilinen mensur dört halife ve peygamberler hilyesi ile müellifi bilinmeyen mensur hilyeler vardır.

1. Dursunzade Abdülbâkî/Abdülvahab Dursun, *Hilyetü'l-Enbiyâ ve Hilye-i Çehâr-Yâr-ı Güzîn*.
2. Müstakimzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi, *Hilye-i Nebeviyye ve Hulefâ-i Erbâ'a*.
3. Müellifi Bilinmeyenler.² (Erdoğan, 2018b, s. 174).

Bu çalışmanın konusunu yukarıda sıralanan mensur Hiz. Peygamber hilyelerden Akkirmânî Muhammed b. Mustafa ve onun mensur hilyesi oluşturmaktadır. Edebî bir tür olarak mensur hilyelerin özelliklerinin belirlenmesine katkı sağlanması amacıyla söz konusu hilye, çeşitli açılardan incelenecektir.

A. ESERİN SAHİBİ

Aşağıda "Eserin Nüshaları" bölümünde de bahsedildiği gibi Akkirmânî'nin mensur hilyesinin biri çok eksik olmak üzere toplam yedi nüshası vardır. Bunlardan S1, S2 ve AE nüshalarında geçen "Bu 'abd-i fakîr Muhammed Akkirmânî..." (*Hilye-i Sa'âdet*, yz. 4420, 1b; *Muhtasar Şemâ'il-i Şerîf*, yz. 30, 2a, *Şemâ'ilü's-Şerîfe*, yz. 78, 2b) ifadesinden eserin sahibinin Muhammed Akkirmânî olduğu anlaşılmaktadır. Mısır kütüphanelerinde bulunan diğer üç nüsha da yine Akkirmânî adına kayıtlıdır. Diğer

¹ Bu hilyenin Latin harfli metni bir inceleme ile birlikte yayımlanmıştır. bk. (Erdoğan Taş, 2018a).

² Müellifi bilinmeyen peygamberler hilyesi ile dört halife hilyelerinden ikisi makale olarak yayımlanmıştır. bk. (Erdoğan Taş, 2018c).

eksik nüsha ise Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde yer alır. Bu nüshadan hareketle 2018 yılında Mustafa Uğurlu Arslan tarafından bir makale hazırlanmış ve eserde geçen “..bu abd-i hakîr ü fakîr Mehmed Şa'bân Kâmî..” (*Şemâilü'n-Nebî*, yz. 1729, 2a) ifadesine dayanarak eser, Diyarbakırlı Kâmî'ye ait gösterilmiştir. Bilindiği kadarıyla Kâmî'nin şemâil ya da hilye türünde yazılmış bir eseri yoktur. Eserin Şa'bân Kâmî'ye ait olduğu söylenen bu nüsha çok eksiktir. Eserin görebildiğimiz üç nüshası tam olup bu nüshalarda da “..bu abd-i fakîr Akkirmânî Muhammed.” ifadesi yer almaktadır. Tam olan nüshalar bu eksik nüshadan istinsah edilmiş olamaz. Dolayısıyla bu iki nüshanın müstensihleri eserde geçen Şa'bân Kâmî adının yerine Akkirmânî Muhammed yazmış olamazlar. Bununla birlikte Diyarbakır Kütüphanesi'ndeki eksik nüshanın bahsi geçen bu nüshalardan ya da elde bulunmayan başka bir nüshadan istinsah edildiği söylenebilir. Diğer taraftan eserin Mısır Millî Kütüphanesi'nde bulunan nüshalarından biri 1206/1791-92 yılında, diğeri 1210/1795-96 yılında istinsah edilmiştir. Diyarbakırlı Şa'bân Kâmî ise bilindiği gibi 1220/1805 yılında doğmuştur. Yani eserin Akkirmânî Muhammed adına kayıtlı iki nüshası daha Şa'bân Kâmî doğmadan istinsah edilmiştir. Bu da söz konusu mensur hilyenin Şa'bân Kâmî'ye ait olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Eserin diğer nüshalarında geçen “Bu 'abd-i fakîr Muhammed Akkirmânî...” yerine Diyarbakır nüshasında “Bu 'abd-i fakîr ü hakîr Şa'bân Kâmî...” yazılarak eserin Diyarbakırlı Şa'bân Kâmî'ye aitmiş gibi gösterilmesinin nedeni anlaşılamamıştır. Müstensih de yaptığı şeyin yanlış olduğunu anlamış olacak ki eseri tamamlamadan istinsahı yarıda bırakmıştır.

Eserin Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı, 1153'te *Hilye-i Nebevî* adıyla kayıtlı nüshasında eser içerisinde “bu 'abd-i fakîr Halîl b. Ali el-Kırımî” ifadesi geçmektedir. Bu ifadeye ve kütüphane kaydına dayanarak 2016 yılında Zehra Gözütok Tamdoğan tarafından “Türk İslam Edebiyatında Hilye ve Halîl b. Ali El-Kırımî'nin Mensur Hilye-i Nebevî'si” başlıklı bir makale hazırlanmıştır. Eserin, “Hüve's-sultânü ibnü's-sultânü's-sultân Mustafâ Hân ibni Sultân Ahmed Hân... hazretlerinin rikâb-ı hümayunlarına arz olundu” (Gözütok Tamdoğan, 2016, s. 407) ifadesinden hareketle saltanatı 1757-1774 yılları arasında olan Sultan III. Mustafa'ya sunulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Eserin istinsah tarihi ise 1184/1770-1771'dir. Akkirmânî Muhammed ise 1174/1760 yılında yani bu nüsha istinsah edilmeden 10-11 yıl önce vefat etmiştir. Ayrıca Halîl b. Ali El-Kırımî adına kayıtlı nüsha Akkirmânî Muhammed'in hilyesinin baştan 5b'nin ortalarına kadardır. Yani eksiktir. Bu iki husus göz önünde bulundurulduğunda Akkirmânî Muhammed'in tam olan eserinin bu eksik nüshadan istinsah edilmiş olamayacağı sonucuna varılabilir. Halîl b. Ali El-Kırımî adına kayıtlı nüshanın 1184/1770'ten önce istinsah edilmiş başka nüsha ya da nüshalarının olduğunu varsaysak bile Akkirmânî Muhammed gibi çok çeşitli konularda onlarca eserler kaleme almış bir âlimin kim olduğu bile bilinmeyen birinin yarım kalmış eserini alıp üzerini tamamlayıp asıl yazarın adının yerine kendi adını yazarak eseri sahiplenmek isteyeceği düşünülemez. Bunlara ilaveten Halîl b. Ali El-Kırımî'nin yarım bıraktığı yerden sonraki kısımlarda eserin dili ve üslubu değişmez. Yani dil, üslup, tertip edilmiş şekli, muhtevanın işleniş bakımından eserin baştan sona kadar aynı kişi tarafından yazıldığı görülmektedir. Bütün bunlara dayanarak söz konusu mensur hilyenin Akkirmânî Muhammed'e ait olduğunu söyleyebiliriz. Halîl b. Ali El-

Kırımî'nin Akkirmânî Muhammed'in 15 varaklık mensur hilyesinin ilk 5 varakını alıp eserin birkaç satırlık giriş bölümünü değiştirdiği, birkaç satır da sonuç cümlesi yazarak eseri sahiplendiği ve bunu Sultan III. Murad'a sunma niyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki gerekçelerle eserin sahibi olduğunu ifade ettiğimiz müellif Akkirmânî Muhammed'in hayatı hakkında kaynaklarda verilen bilgi, birkaç cümleyi geçmez. *İslam Ansiklopedisi*'nin Akkirmânî maddesinde Sâkıb Yıldız, yazarın hayatı hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Keferî Hacı Hamîd Mustafa'nın oğludur. Asıl adı Mehmed olup hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 1753'te İzmir, 1758'de Mısır kadısı oldu. Saray-ı hümayun hocalığında bulundu. 1759 yılında Mekke kadılığına tayin edildi ve 1760 Ağustos ayında orada vefat etti" (1989, s. 270).

Ailesi Kırımlı olmasına rağmen müellifin Akkirmânî diye anılmasının sebebi Akkirmân³ şehrinde doğup büyümesi sebebiyledir. Bozyiğit, Akkirmânî'nin *Hâşiye ale'l-Hüseyniyye* adlı eserinin sonunda yer alan "İtikadda Mâturîdî, mezhepte Hanefî ve Akkirmân doğumlu Muhammed b. Mustafa'nın eseri burada sona erdi." ifadesinden yola çıkarak Akkirmânî lakabının bundan dolayı kendisine verildiğini ifade eder (2006, s. 14).

"Özellikle akli ilimlerde derin bilgi sahibi olan Akkirmânî'nin kelam, felsefe, hadis, fıkıh, tefsir ve dil konularında bazıları basılmış birçok eseri vardır" (Yıldız, 1989, s. 270). Sakıb Yıldız, Akkirmânî'nin 20 eserinden bahsederken (1989, s. 270) Mahmut Doğan ile Birgül Bozkurt tarafından Akkirmânî'nin *Risâletü'l-Hamdele* adlı eseri üzerine hazırlanan bir makalede, Akkirmânî'nin 40 yazma, 10 tane de basma eseri olduğunu ifade ederler (2020, s. 539-542). Ayhan Bozyiğit tarafından *Akkirmânî'nin Felsefi Görüşleri* adlı Yüksek Lisans Tezinde ise Akkirmânî'nin 49 yazma, 12 matbu eserinden bahsedilir (2006, s. 16-23). Ancak Süleyman Gür, bunların bir kısmının aynı eserler olduğunu müstensihlerin/görevlilerin farklı isimlendirmelerinden dolayı ayrı eserlermiş gibi algılandığını belirtir (2018, s. 190).

Buna göre Akkirmânî'nin matbu ve yazma eserlerini alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz⁴:

³ Akkirman, Ukrayna'nın Odessa eyaletinde bir şehirdir (Bilge, 1989, s. 270). Bilhorod-Dnistrovski (tarihi Akkerman), Ukrayna'nın güneybatısında, tarihi Basarabya bölgesinde bugünkü Odessa Oblastı'nda bulunan Belgorod-Dnestrovsky Rayonunun merkez şehridir. Dinyester nehrinin Karadeniz'e ulaştığı noktada oluşan halicinin sağ kıyısında yer almaktadır. 1503-1918 ve 1940-1941 arasında şehir Akkerman (Rusça: Аккерман, Türkçe "Ak Kale") olarak anıldı. 1918-1944 arasında (1940-1941'deki kısa değişiklik hariç), şehir Romanca adıyla Cetatea Albă ("white citadel") ya da Bolgrad olarak adlandırıldı. 1944-1991 arasında şehir en çok Rusça adıyla Belgorod-Dnestrovskiy olarak bilindi. Şu anda şehrin en yaygın kullanılan adı Ukraynaca ile aynı olarak Bilhorod-Dnistrovs'kyidir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilhorod-Dnistrovski>).

⁴ Akkirmânî Muhammed'in eserlerinin içeriği ve kütüphane numaralarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Bozyiğit, 2016); (Doğan & Bozkurt 2020).

Matbu Eserleri şunlardır:

1. *Ef'âl-i İbâd ve İrâde-i Cüz'iyeye Risâlesi, İstanbul 1289*)⁵
2. *Hâşiye 'alâ Hâşiyeti 'Îsâmiddin, İstanbul 1274.*
3. *Hâşiye 'alâ Hâşiyeti'l-Lârî, İstanbul 1265.*
4. *İklîlü't-terâcim, İstanbul 1262.*⁶
5. *Risâle-i Akâid, İstanbul 1240.*
6. *Şerhu'l-binâ, İstanbul 1257.*
7. *Şerhu'l-emsile, İstanbul 1252.*
8. *Şerhu'l-hadîsi'l-erba'in, İstanbul 1289.*
9. *Şerhu'l-Hüseyniyye, İstanbul 1281* (Gür, 2018, s. 189).

El yazması eserlerinin bazıları şunlardır:

1. *Dibâce-i Şerhi'l-Müniyye.*
2. *Ediye-i Me'sûre.*
3. *er-Risâle fî kitâbi't-tahar.*
4. *Etvâku'z-zeheb.*
5. *İkdu'l-kalâid 'ala şerhi'l-akâid ve'l-Hayâlî.*
6. *İkdü'l-leâli fî beyânî ilmillahi bi gayri'l-mütenâhi.*
7. *Risâle fî'l-vücûd ve'l-'adem.*
8. *Rüya Risâlesi.*
9. *Şerh-i Hilyeti'n-Nebi*
10. *Şerhu kasîdeti'l-keâmîyye el-lâmîyye.*
11. *Şerhu tahmîs-i kasîde-i dimyâtiyye.*
12. *Tarîfâtü'l-fünûn ve menâkibu'l-musannifîn.*
13. *Tevaidü'l-misvak* (Gür, 2018, s. 189-190).

Bazı kaynaklarda Akkirmânî'ye ait *Hilye* ve *Şemail* adıyla iki ayrı eserin olduğu söylenmektedir, yine bu kaynaklarda ikisinin de kütüphane kayıtları aynı bilgilerle verilmiştir.⁷ Akkirmânî, mensur hilyesinde kendi eseri için hem şemail hem de hilye kavramlarını birlikte kullanmıştır. Bu sebeple eser, kütüphane kayıtlarına her iki isimle kaydedilmiştir. Fakat gördüğümüz kadarıyla hepsi aynı eserdir. Bu da hem hilye hem de şemail türünde iki ayrı eserin Akkirmânî Muhammed'e ait gösterilmesinin yanlış olduğuna işaret eder.

B. ESERİN YAZILIŞ TARİHİ VE TÜRÜ

Eserin yazılış tarihi belli değildir. Bu sebeple ancak yazarın ölüm tarihi olan 1174/1760'tan önce yazılmış olduğu söylenebilir.

Yazar tarafından esere verilmiş bir ad da yoktur. Yalnız eserde geçen "...peygamberimiz sallallâhu 'aleyhi vesellem hazretlerinin şemâ'il-i şerîfesini ahlâk-ı refî'asını ve tal'at-ı behiyyesini Türkî lisân ile beyân eyleye..." (*Hilye-i Sa'âdet*, yz. 4420,

⁵ Bu eser için bk. (Dalkıran, 1998).

⁶ Bu eser için bk. (Altıparmak, 2006), (Dağ, N. 2006).

⁷ bk. (Bozyiğit, 2006, s. 17-18), (Doğan & Bozkurt, 2020, s. 540).

1b) ifadesinden yazarın eserinde Hz. Peygamber'in hem şemâilini hem ahlakını hem de güzel yüzünü anlatma amacı taşıdığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra eserde 1b'de 2 tane, 2a'da 3 tane, 2b'de 1 tane, 9a'da 1 tane, 9b'de 2 tane, 10a'da 1 tane, 15b'de 1 tane olmak üzere 11 yerde hilye kelimesi geçer. "Fahr-i 'âlem sallallâhu 'aleyhi vesellem hazretlerinin hilye-i pâkini bilmede fâ'ide çokdur" (*Hilye-i Sa'âdet*, yz. 4420, 1b) dedikten sonra hilye yazmanın ve okumanın faydalarından bahseder. Bu da bütün manzum ve mensur hilyelerde karşılaşılan bir durumdur. Kısacası yazar eseri için hem şemâil hem de hilye kavramını kullanmıştır. Yazarın hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar da eseri yine hem *Şemâil-i Şerîf* hem de *Hilye-i Şerîf* olarak anmıştır. Eserin nüshaları ise çeşitli kütüphanelerde *Şemâil-i Şerîf*, *Hilye-i Saadet*, *Şerh-i Hilyetü'n-Nebî*, *Şemâ'ilü'n-Nebî*, *Risâle fi Şemâ'ili'n-Nebî*, *Şerh-i Hilye-i Nebevî* adlarıyla kayıtlıdır.

Görüldüğü gibi hem eserin müellifi, hem müellif hakkında bilgi veren kaynaklar hem de kütüphane kayıtları eseri, şemâil ve hilye olarak göstermektedir.

Arapça bir kelime olan şemâil huy, tabiat, karakter, tavır ve davranış anlamlarına gelen şimâl kelimesinin çokluk şeklidir.

"İslam âlimleri, kelimeyi bu geniş lügat manalarından alıp onu bir şahsın hayat hikâyesini yani biyografisini anlatan bir terim hâline getirmişlerdir. Kelime zamanla daha da özelleştirilerek sadece Hz. Peygamber'in beşerî yönünü, yaşama üslubunu ve şahsi hayatını anlatan bir terim hüviyetine büründürülmüştür" (Yardım, 2011, s. 42).
"Şemâil kelimesini ilk defa kullanan ve onu sistemleştirip muhtevasını tayin eden Tirmizî'dir" (Yardım, 2011, s. 43).

Bu tür eserlerde Hz. Peygamber'in hilyesinin yanı sıra saç ve sakal bakımına, gözlerine sürme çekmesine, giyim kuşam tarzına (mestlerine, nalinlerine, mührüne, yüzüğüne, sarığına, örtüsüne), savaş aletlerine (kılıcına, zırhlarına, miğferine), yediklerine ve içtiklerine, yemek yeme tarzına, oturuş şekline, uykusuna, ibadet hayatına, ahlakına, geçim tarzına, yaşına, mirasına, vefatına vb. konulara yer verilir. Şemâillerde Hz. Peygamber'in gündelik hayattaki güzel ahlakı ve güzel davranış biçimleri gözler önüne serilir. Bazı hilyelerde de yer yer Hz. Peygamber'in güzel ahlakından ve davranışlarından bahsedilse de hilyelerin asıl konusunu onun fiziki özellikleri oluşturmaktadır.

"Bütün bunlardan hareketle hilye ve şemâillerin bazı ortak konularının olduğunu ancak ele aldıkları konuların ağırlık noktalarının farklı olmasının bu iki türü birbirinden ayırdığını söyleyebiliriz. Hilyelerin amacı Hz. Peygamber'in fiziksel ve ruhsal portresini ortaya koymakken şemâillerin amacı onun bir insan olarak her yönüyle yaşayış biçimini vermektir" (Erdoğan, 2013, s. 19).

Bu bağlamda Akkirmânî'nin eserini değerlendirdiğimizde ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'in hilyesini ele almasından dolayı onun edebî bir tür olarak mensur bir hilye olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Kâdî İyâz'ın *Şifâ*'sından aldığı ve Hz. Peygamber'in bazı güzel huylarından ve meclis adabından bahsettiği son bölüm oldukça uzun tutulmuştur. Bu da diğer mensur hilyelerde fazlaca karşımıza çıkmayan bir özellik olarak görünmektedir.

C. ESERİN NÜSHALARI

Eserin tespit edebildiğimiz kadarıyla 9 nüshası bulunmaktadır. Aşağıda sıralanan bu nüshalar dışında Akkirmânî'nin *Besmele Tefsiri* üzerine çalışan Gür, Akkirmânî'nin hilyesinin Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, No: 2972'da kayıtlı olduğunu söyler (2018, s. 190). Bazı çalışmalarda ise Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Bölümü, 297/9 arşiv numarasıyla kayıtlı olduğu, Süleymaniye Kütüphanesi, Şazeli Bölümü, 297/9'da ise *Muhtasar Şemâil-i Şerîf* adlı eserinin bulunduğu ifade edilir (Doğan & Bozkurt, 2020, s. 540; Bozkurt, 2006, s. 17-18). Ancak yaptığımız araştırmalar sonucu verilen bu numaralarda Akkirmânî adına kayıtlı bir esere rastlamadık. Hacı Mahmud ile Şazeli bölümlerinde kayıtlı görünen bu nüshalar, muhtemelen aşağıda sıraladığımız 1 ve 2 numaralı nüshalardır. Ayrıca Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığının web sitesinde *Şerhü Hilyeti'n-Nebî* adıyla Akkirmânî Muhammed adına Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, 16 Or 378/1'de kayıtlı görünen nüsha, (<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serhu-hilyetin-neb%C3%AE/62723>, e.t. 24.03.2021), tarafımızca ilgili kütüphaneden talep edilmiştir. Ancak 378/1'de duaya dair bir risalenin, 378/2'de ise Kâdî Şâmî'nin hilyesinin bulunduğu görülmüştür.

Akkirmânî'nin mensur hilyesinin nüshalarıyla ilgili bilgiler aşağıdaki gibidir.

1. S1: *Hilye-i Saadet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 4420, 1b-16a.
2. S2: *Muhtasar Şemâ'il-i Şerîf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şazeli Bölümü, 30, 1b-24a.
3. AE: *Şemâ'ilü's-Şerîfe*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, Ae Şeriyeye 78/5, 1b-24b.
4. M1: *Şerh-i Hilyetü'n-Nebî*, Mısır Millî Kütüphanesi, Mecâmî' Tal'at, 264, Katalog Sıra No: 3054, v. 38-66. "Bu nüsha nesih hatla 1206/1791-92 yılında El-Hâfız 'Alî bin 'Alî tarafından istinsah edilmiştir. Eser, 1174/1760-61 yılında vefat eden Muhammed b. Mustafâ Hamîd El-Kefeviyü'l-Ma'rûf bi-Akkirmânî adına *Şerh-i Hilyeti'n-Nebî* adıyla kayıtlıdır. Eserin başlangıcı: Hamd-i bî- hadd ü senâ-yı lâ bi-'add ol hâlık-ı 'alet kelimetuhu hazretlerinedir ki, şekindedir" (Süer, 2017, s. 637; Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, 1990, C.3, s. 31-32).
5. M2: *Şemâ'ilü'n-Nebî*, Mısır Millî Kütüphanesi, Mecâmî' Türkî, M-20, Katalog Sıra No: 2404, 32-56. "Bu nüsha talik hatla, 24 Şevval Pazartesi günü 1210/1795-96 yılında Es-Seyyid Yûsuf bin Es-Seyyid Mahmûd tarafından istinsah edilmiştir. Eser, 1174/1760-61 yılında vefat eden Muhammed b. Mustafâ Hamîd El-Kefeviyü'l-Ma'rûf bi-Akkirmânî adına *Risâletü fi Şemâ'ili'n-Nebî 'Aleyhi's-salatü ve's-selâm* şeklinde kayıtlıdır. Eserin başlangıcı: Hamd-i bî- hadd ü senâ-yı bî-'add ol hâlık-ı 'alet kelimetuhu, şekindedir (Süer, 2017, s. 648; Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, 1987, C.2, s. 218).
6. M3: *Risâle fi Şemâ'ili'n-Nebî*, Mısır Hıdiv Kütüphanesi, 9106/5.
7. T: *Hilye-i Nebevî*, Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı, 1153, 21 varak. (Halil b. Ali el-Kırımî adına kayıtlı. İstinsah tarihi 1184/1770. Eksik bir nüsha)⁸.

⁸ Bu nüshanın Latin harfli metni "Türk-İslâm Edebiyatında Hilye ve "Halil B. Ali El-Kırımî'nin Mensur Hilye-i Nebevî'si" adıyla yayımlanmıştır. bk. (Gözütok Tamdoğan, 2016).

8. D: *Şemâ'ilü'n-Nebî*, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Muhammed Şaban Kâmî, 1729/1, 1b-10b. (Eksik bir nüsha. Diyarbakırlı Şa'bân Kâmî adına kayıtlı.)

9. MK: *Şerh-i Hilye-i Nebvî*, Millî Kütüphane, Yz. A. 3768, 2b-5b. (Çok eksik bir nüsha. Mehmed Hulusi Eskişehirî tarafından istinsah edilmiştir.)

D. ESERİN MUHTEVASI

Eser, Allah'a hamd ü sena ile başlar. Akkirmânî Muhammed, Hz. Peygamber'in şemâilini, yüce ahlakını ve güzelliğini umuma mahsus olsun diye Türk diliyle yazdığını, Hz. Peygamber'in hilyesini bilmede çok fayda olduğunu, bir kimsenin rüyasında onu hadis-i şeriflerdeki hilyeye uygun olarak görürse o kimsenin Hz. Peygamber'i gerçekten görmüş olacağını, çünkü şeytanın o ulu surete girmeye gücünün yetmeyeceğini, o rüyayı tabire ihtiyaç yoktur ve gördüğü peygamber sureti değildir, diye zannetmenin hata olduğunu, rüyayı gören kimsenin günahlarının affedildiğini, eğer peygamberi hilyesine uygun bir şekilde ve güler yüzlü gördüyse bunun o kimsenin Hz. Peygamber'in sünnet-i şerifesine göre davrandığına alamet olduğunu, eğer asık suratlı ve sinirliken ya da azasında bir kusur varken gördüyse kusurun görende olduğunu ve onun sünnet-i şerifesine halel vermiş olduğunu söyler. Zira Hz. Peygamber parlak, cilalı bir ayna gibidir, bir insan onda kendi zatını görür. Güzelse güzel, çirkinse çirkin görür, dedikten sonra eserinde anılan hilyenin İmâm Tirmizî'nin *Şemâ'il*'i ile Kâdî İyâz'ın *Şifâ* adlı eserinde ortaya koydukları hadislerle göre yazıldığını ifade eder. Aşağıda "Eserdeki Rivayetlerin Kaynakları" adlı bölümde geçen şahısları ve yer yer eserleri delil göstererek ve ihtilafın olduğu durumlarda konunun tartışmasını yaparak Hz. Peygamber'in dış görünüşüne ve ahlakına dair vasıflarını sıralar. Önce Tirmizî'nin Hz. Ali, Hind b. Ebî Hâle ve Enes b. Mâlik'ten aktardığı rivâyetlere yer verilir. Ardından Kâdî İyâz'ın *Şifâ* adlı eserinde müellifin deyişiyle fazladan bulunan hilye kısmı aktarılır ve salat ve selam ile hilye son bulur. Eser, Hz. Peygamber'in tasviri yapılan uzuvları ve ahlakına göre değil, bunun yerine farklı kişilere ait rivayetler esas alınarak tertip edilmiştir. Bu sebeple muhtevanın işleniş bakımından eserde bir düzensizlik olduğu görülmektedir.

Muhtevaya dair buraya kadar söylenenleri bir tablo hâlinde şu şekilde gösterebiliriz:

Rivayetin Yer Aldığı Eserler	Rivayet Edenler	Konular
---	---	Hamd ü sena.
---	---	Hz. Peygamberi rüyada görmenin anlamı ve önemi.
Tirmizî'nin <i>Şemâ'il</i> 'ine göre	Hz. Alî'nin rivayeti	Boyu, saçı, yüzü, ten rengi, gözleri, kirpikleri, kemik başları, vücudundaki tüyleri, elleri, ayakları, yürümesi, bakışı, peygamberlik mührü, son peygamber oluşu, kalbi, sözleri, yaradılışı ve heybeti.
Tirmizî'nin <i>Şemâ'il</i> 'ine göre	Hind b. Ebi Hâle'nin rivayeti	Heybetli oluşu, yüzünün parlaklığı, başı, saçı, alnı, kaşları, burnu, sakalı, yanakları, ağzı, dişleri, boynu, azaları, karnı, omuzları, vücudundaki tüyleri, kolları, elleri, parmakları, ayakları, yürümesi, bakışı ve selam verışı.

Tirmizî'nin Şemâ'il'ine göre	Hiz. Enes b. Mâlik'in rivâyeti	Saçı, gözleri, ökçeleri, yüzünün nuru, Hiz. İbrahim'e benzemesi, ten rengi, dişleri.
Kâdî İyâz'ın Şifâ-i Şerîf'ine göre	Hind b. Ebi Hâle'nin rivayeti	Ashabının ardından yürümesi, hüznü, konuşması, bazı huyları, konuşması, gülmesi, oturması, meclise girmesi ve sükûtu.
---	---	Salat ve selam.

Esere göre Hiz. Peygamber'in dış görünüşüne ve ahlakına dair vasıfları şöyledir:

Boyu: Uzun boylu değildi, ancak azaları birbirine geçmiş gibi kısa boylu da değildi. İnsanların içindeyken uzuna yakın orta boyluydu. Ancak uzun boylu biriyle yan yana geldiğinde ondan daha uzun görünürdü. Ayrıldığında yine olduğu gibi görünürdü.

Saçı ve Sakalı: Mübarek saçı ve sakalı aşırı kıvrıkcık ya da düz değildi. İkisinin ortasıydı. Saçı kendiliğinden ayrılırsa öylece bırakırdı. Eğer ayrılmazsa ayrılmamış hâlde dururdu. Uzadığında kulak memesini geçirdi. Sakalı sıkı. Vefatında saç ve sakalındaki beyaz kıl adedi yirmiye ulaşmamıştı. On yedi ya da on sekiz kadardı.

Yüzü: Mübarek yüzü etli idi, yanakları fazla yüksek değildi. Yüzü bir dereceye kadar yuvarlak olup aslında yuvarlaklıkla uzunluk arasındaydı. On dört gecelik ay gibi parlardı. Câbir b. Semüre: "Ay aydınlığıyla münevver bir gecede fahr-i âlem sallallahu aleyhi vesellem mübarek parlak yüzüne bir de parlak aya baktım. Peygamberimizin eşref yüzünü daha güzel buldum." demiştir.

Ten Rengi: Kireç gibi beyaz da değildi, esmer de değildi.

Başı: Baş ırice idi. Bu onun yüksek iradesini gösteren övgüye değer bir vasfıdır.

Alnu: Mübarek alnunun sağ ı ve solu genişti.

Gözleri: Gözleri geniş olup siyahı gayet siyah, beyaz ı da gayet beyazdı. Gözlerinin beyazında bir miktar kırmızılık vardı. Gazap anında gözlerine kırmızılık geldiği bilinir.

Kirpikleri: Mübarek kirpikleri uzundu.

Kaşları: Uzun ve inceydi, kusursuzdu. İki kaşının arası açık olup burada kıl yoktu. Uzaktan gören çatma kaş demezdi, yakından gören çatmadır, derdi. İki kaşı arasında bir damar vardı. Gazaptan önce bu damar kanla dolardı. Hiz. Peygamber'in öfkeli olup olmadığı o damardan anlaşılırdı.

Burnu: Mübarek burnu topluca idi. Ortasında bir miktar yükseklik vardı. Üzerinde bir nur parlardı. Dikkatle bakmayan kimse bu nuru fark etmediğinde burnunun üzerinde eğrilik olduğunu zannederdi. Dikkatlice baktığında nuru fark eder ve hakikat malum olurdu.

Ağzı: Ağzı genişçe idi. Bu, Araplarda övgüye değerdir.

Dişleri: Üst iki ön diş ile alt iki ön dişinin arası açıktı, bitişik değildi. Konuştuğunda dişlerinin arasında nura benzeyen bir şey ortaya çıkardı.

Boynu: Mübarek boynu gümüş beyaz ı gibi beyazdı.

Bedeni: Azaları birbiriyle uyumlu olup bedeni irice idi, zayıf değildi. Azaları birbirini sıkı tutardı, gevşek değildi. Karnı ve arkası düzdü. Kamburluğu yoktu. Göğsü ve omuzları genişti. Mübarek memeleri ile karnında kıl yoktu.

Kemik Başları: Mübarek dizleri, dirsekleri ve omuz başları iri ve kemikliydi. Bu da kuvvet ve yiğitliğe delalet etmekle birlikte rağmet edilen ve beğenilen bir vasıftır.

Vücudundaki Tüyleri: Vücudunda kıllar yoktu. Ancak kollarında, bacaklarında ve göğsünün yukarısında kıl olduğu rivayet edilir. Göğsünden göbeğine kadar çizgi gibi uzanan ince kıllar vardı.

Elleri, Ayakları, Kolları: Mübarek elleri ve ayakları etliceydi. İpekten daha yumuşak olduğu rivayet edilir. Elleri geniş olup parmakları ve kolları uzundu.

Ayakları: Ayaklarının ortası yere değmezdi. Ayaklarının cildi düzdü, çatlak değildi. Su ile yıkadığında su birden akıp giderdi. Ökçesinin eti azdı.

Yürümesi: Yürürken ayağını yerden kuvetlice kaldırırdı ve yüksek bir yerden aşağı iner gibi ağırbaşlıca yürürdü. Kibirli gibi yürümezdi. Adımları genişti, ancak acele etmezdi. Kendisiyle beraber yürüyen kimse acele etse ona uymazdı.

Ashabının Ardından Yürümesi: Hz. Peygamber ashabının ardında yürürdü. Bir kişinin bile ardında kalmasına rızası olmazdı. Arkamı meleklere tahliye ediniz, diye emrederdi.

Bakışı: Bir kimseye bakmak istese bütün vücuduyla dönüp bakardı. Yere nazarı semaya nazarından çoktu.

Selam Verişi: Karşılaştığı kimseye selam vermede önce davranırdı. Yani tevazu gösterip önce o selam verirdi.

Peygamberlik Mührü: İki kürek kemiği arasında sol kürek kemiğine yakın bir yerde son peygamber olduğuna işaret eden peygamberlik mührü vardı. Bu mühür doğumunda var mıydı yoksa sonradan mı konusu ihtilafıdır. O mühür güvercin yumurtası kadar olup rengi kırmızıya yakındı. Bir rivayete göre de teninin rengindeydi. Hz. Peygamber peygamberlerin sonuncusudur. Ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Başka mükemmel peygambere gerek yoktur. Hz. İsa aleyhisselam gökten indiğinde Hz. Peygamber'in hükümlerine uyup ona tâbi olmakla iftihar edecektir.

Heybetli Oluşu: Bir kimse fahr-i âlem sallallahu 'aleyhi vesellem hazretlerini ilk gördüğünde onun heybetinden korkardı, belki azaları titirirdi. Ancak oturup sohbet ettiğinde muhabbet duyar; onu anne ve babasından, bütün insanlardan hatta kendi canından aziz bilirdi. O; halkın gözünde heybet, halkın gönlünde hürmet sahibi idi.

Hz. İbrahim'e Benzemesi: Hz. Peygamber bütün peygamberler içinde kendisinin en çok Hz. İbrahim'e benzediğini söyleyerek hilyesini kısaca özetlemiştir.

Hz. Peygamber'i vafeden kimse acizlik gösterip kısaca, ondan evvel ve sonra olan mevcudatta ona benzer kimse bilmem, diye kesin karar verirdi.

Kalbi: Kalbi bütün insanların kalbinden cömertti, genişti; sıkıntı, darlık ve usanç çekmezdi; bütün rezilliklerden arınmış olup erdemlerle süslenmişti.

Hüznü: Yalnızken ümmetinin ahvalini düşünerek hüzünlenirdi. Ancak ashabı ile görüşürken güler yüzlüydü.

Tebessümü: Gülmek istediğinde çoğu kez tebessüm ederdi. Hiç kahkaha atmadığı gibi tebessümde de mübalağa etmemiştir. Gülümsediğinde dişleri dolu tanesi gibi parlak ve nemli görünürdü.

Konuşması: Hem düzgün hem de doğru konuşurdu. Kendisinden yalan söz çıkmamıştır. Gerek olmadıkça konuşmazdı. Sessizdi. Faydasız, boş şeylerden çekinirdi. Konuştuğunda mübarek ağzını tam açardı. Sözleri kusursuz ve açıktı. Kibirli gibi konuşmazdı. Sözlerini parlatarak ve genişleterek konuşanları sevmem, buyurmuşlardır. Bundan kasıt sakınmadan ve ilerisini düşünmeden sözlerini yalan ve iftira ile doldurup çok konuşanlardır. Kendisi sözü az, anlamı çok sözlerle konuşurdu. Sözleri açıktı, muradından fazla ya da eksik söz söylemezdi.

Bazı Huyları: Kimseye hakaret etmezdi. Nimet az da olsa saygı gösterirdi. Kâfirlerle alakalı değilse hiçbir şeyi yermezdi. Yiyecek ve içecekten hiçbir şeyi kötülemezdi. Nimet olduğu için yermekten sakınırdı. Şerre ve hırsa delalet ettiği için övmezdi de. Mevla'dan başka bir şeye rağbeti yoktu. Nefsin hazzından hoşlanmazdı ve kendi nefsi için gazap göstermezdi. Konuşma sırasında belirsizliği ortadan kaldırmak için eli ile işaret ederdi. Bir şeye şaşırıldığında ellerini göğe kaldırır. Bu, şaşırılan şeyin çok geçmeden değişeceğine işaret etti. Konuşurken sağ başparmağıyla sol avuç içine vururdu. Fiili ile birleştirip söylediği söz, bu sözün mühim olduğuna dair bir uyarıydı. Bir kimseye öfkelenildiğinde başını başka tarafa çevirirdi, ancak o kimseye karşı intikam beslemezdi. Mutlu olduğunda hafiflik göstermezdi. Mübarek gözlerini aşağıya çevirirdi. Övünmekten ve aşırı sevinmekten sakınırdı. Yaradılış bakımından bütün insanlardan yumuşak huyluydu. Kaba değildi. Konuşma sırasında nefret ve kabalık göstermezdi.

Meclis Adabı: Eşlerinden hangisinin hüccesine girecekse Allahu Ta'âlâ'dan izin alırdı. Girdiğinde vakti üç kısma bölerdi. Bir kısmını Allah'a ibadet, ruh ve melekler âlemi ile Allah'ın büyüklüğünü tefekküre; bir kısmını ehl-i beytinin sonunu düşünmeye, hallerini ıslaha ve onlarla iyi geçinme ve şakalaşmaya; bir kısmını ise kendi yeme, içme ve istirahatine ayırırdı. Kendine ayırdığı bu zamanda ashabı ve dostları huzuruna gelebilirlerdi. Huzuruna gelmeye cesaret edemeyenlerin haceti, ashabı vasıtasıyla giderilirdi. Huzuruna dâhil olmak isteyenlerden ilm ve takva sahibi olanlar öncelikle tercih edilirdi. İtibar sahibi ve zengin olmak tercih sebebi değildi.

Bütün düşüncesi ümmetinin ahvaline dairdi. Huzurunda faydalı sözden başkası söylenmezdi. Söylense de kabul etmezdi. Ashabıyla bir mecliste toplansa güler yüzlülükle onların kalplerini birleştirir, birbirinden nefret etmelerine sebep olacak hareket etmezdi. Her bir kavmin reisine ikram edip onu vali ve emir tayin ederdi. Ashabından biri meclise gelse orda bulunanlara insanlar arasında ne hadise oldu diye sorardı. Eğer hâli güzelse överdi, kötüyse beğenmezdi. Aşırıya kaçmazdı, muhalif ya da sözü birbirine uymayan biri değildi. Bir meclise oturduğunda ya da oradan ayrıldığında Allah'a çokça hamd ederdi. Kendi nefsi için, namaz için ya da nasihat için bir mekân belirlemezdi ve başkalarına da bunu yasaklardı. Meclise vardığında hangi yer kolayına gelirse oraya otururdu. Oturulacak en iyi yere talip olmazdı.

Mecliste bulunanlara güler yüzlülükle ve şefkatle davranırdı. Karşısındakinin sözünü sonuna kadar dinlerdi. Karşısındaki yüz çevirmedikçe kendisi de çevirmez böylece tevazu gösterirdi. Bir kimsenin isteğini yerine getiremezse o kimseyi gönlünü hoş ederek gönderirdi. Şefkatli bir baba gibiydi. Meclisi edep ve kibarlık meclisiydi. Huzurunda kimse sesini yükseltmezdi. Meclisinde kadınlara ve bir kocanın himayesi altında bulunanlara dair söz söylenmezdi. Kötü konuşmaz, kimseyi ayıplamaz, kimseyi abartmak övmezdi. Uygun olmayan soruyu görmezlikten gelir, ancak soranı da utandırmazdı.

Nefsini üç şeyden uzaklaştırırdı: Birincisi ikiyüzlülük, ikincisi dünya çokluğuna iltifat etmek, üçüncüsü faydasız boş şeyle ilgilenmek. Kimsenin de ilgilenmesini istemezdi. İnsanları şu üç şeyden temin etmişti: Öncelikle kimseyi kötülemezdi. İkincisi bir kabahati yüze vurarak utandırmazdı. Üçüncüsü bir kimsenin aybını araştırmazdı.

Sevabı olmayan sözü söylemezdi. O konuştuğunda bütün ashabı sükûn ve vakarla başlarını aşağıya doğru eğdi. Kendi aralarında konuşmazlardı. Edepsizlikten sakınırlardı. Hz. Peygamber sözünü tamamladığında sorusu olan sorardı. Biri sorduğunda diğerleri susardı. Son konuşanın sözü de kendinden evvel konuşanların sözü kadar şen ve rağbet üzere idi. Hz. Peygamber kendisine yapılan övgüyü kabul etmezdi. Konuşanı sözü bitinceye kadar dinlerdi. Boş ve günah söz olmadıkça kimsenin sözünü kesmezdi.

Sessizliği: Sessizliği dört şeye dayanırdı: Birincisi yumuşak huyluluktur. Kâfirlerden ya da bedevilerden gazap uyandıracak incitici hareketler ve elem verici sözler ortaya çıktığında yumuşak huylu olduğundan sükût ederdi. İntikam peşinde olmazdı. İkincisi sakınmadır. Etraftan gelen kimselerin ahvali malum değilse sakınıp sükût ederdi. Bu sükûtundaki güzel şey kötü olanı terk etme ve ümmetin ıslahı sebebiyle mümkün mertebe dünyada ve ahirette hayırlı olan şeyleri sağlamak için bütün gücüyle çabalamaktır. Üçüncüsü taktirdir. Yani ümmetine merhamet ve onların sözlerini dinlemede eşit davranmak için sükût ederdi. Dördüncüsü tefekkürdür. Yani dünya ve ahiret işlerinden elden çıkan ve elde kalan nedir diye etraflıca düşünmek için sükût ederdi.

Sabrı: Allah onda yumuşak huyluluğu ve sabrı bir araya toplamıştı. Puta taparlardan ve düşmanlardan gördüğü şiddete sabrettiği rivayet edilir.

E. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Eser, tamamen mensur olarak kaleme alınmıştır. Mensur hilyelerin bir kısmında yer yer manzum bölümlerle karşılaşılmasına rağmen⁹ Akkirmânî Muhammed'in mensur hilyesinde manzum bölüm ya da bölümler bulunmaz.

⁹ İçerisinde manzum bölümler bulunan mensur hilyeler için bk. (Erdoğan Taş 2018a); (Erdoğan Taş, 2018b); (Erdoğan Taş, 2018c); (Erdoğan Taş, 2019).

F. ESERDE ADI GEÇEN KAYNAKLAR

Akkirmânî Muhammed b. Mustafa, risalede zikr olunan hilyenin İmâm Tirmizî'nin *Şemâ'il*'i ile Kâdî İyâz'ın *Şifâ* adlı eserinde dayanaklarıyla ortaya koydukları hadislere göre yazıldığını söyler. İmâm Tirmizî Muhammed b. İsa, *Eş-Şemâ'ilü'n-Nebeviyye* adlı eserin sahibi olan ünlü muhaddistir. "*Sahasında ilk çalışma olan eser, bu konuda yazılanların en mükemmeli kabul edilmiş, içindeki hadislerin büyük çoğunluğu sahih, önemli bir kısmı hasen, pek azı zayıf rivayetlerden meydana gelmiştir*" (Kandemir, 2012, s. 203). Ebu'l-Fazl Kâdî İyâz ise bilindiği gibi *Eş-Şifâ*' adlı eserin sahibi olan ünlü hadis, fıkıh ve dil âlimidir. *Şifâ* adlı eserde "*Hz. Peygamber'in yüce kişiliği ve sahip bulunduğu özelliklerle ona karşı saygısız davrananlara uygulanacak ceza konuları ele alınmıştır*" (Kandemir, 2001, s. 116). Tirmizî'nin rivayetlerinden sonra Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den olma üvey oğlu Hind b. Ebû Hâle'nin rivayetlerine yer verir. "*Hind b. Ebû Hâle'nin çok güzel konuştuğu bilinmekte olup onun adını unutulmaz kılan olay, Hz. Hasan'ın ona dedesini sorması üzerine Resûl-i Ekrem'in şemâilini çok güzel bir şekilde anlatmasıdır*" (Tirmizî, 49-52; Abdülhay el-Kettânî, III, 240-241, aktaran Algül, 1998, s. 64). Daha sonra Hz. Peygamber'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahabilerden biri olan Enes b. Mâlik'in rivayetleriyle devam eder. Son olarak Kadî İyâz'ın rivayetleriyle Hz. Peygamber'in bazı davranışlarını ve meclis adabını vasf eder.

Bunların yanı sıra ilk Müslümanlardan olan Hz. Peygamber'in damadı Hz. Ali b. Ebû Tâlib, kıraat ve hadis âlimi İmâm Cezerî; Hanefî mezhebi âlimlerinden Fadlullah Türpuştî; dil ve edebiyat âlimi Asmâ'î; Arap dili ve edebiyatına dair çalışmaları olan Zemahşarî ve "*hadislerde geçen nadir kelimelere dair*" (Başaran, 1995, s. 102) *Fâ'ik* adlı eseri; hadis ve tefsir âlimi, edebiyatçı İbn Esîr ve "*hadislerdeki nadir kelimeleri alfabetik sırayla açıklayan ve garîbü'l-hadîs konusunun önemli kaynaklarından olan*" (Koçkuzu, 2000, s. 28) *En-Nihâye* ile "*Kütüb-i Sitte'deki hadisleri bir arata toplayan*" (Çakan, 1993, s. 136) *Câmi'u'l-Usûl* adlı eserleri; Horasanlı fıkıh âlimi Kaffâl Abdullah b. Ahmed ve "*ona nisbet edilen*" (Kallek, 2001, s. 146) *Fetâva'l-Kaffâl* adlı eseri, sığâr-ı tabî'inden¹⁰ Humeyd et-Tavîl; Arap diliyle ilgili çok sayıda eser yazmış bir âlim olan Molla 'İsâm, Arap dil âlimi Cevherî ve "*Arap sözlükçülüğü tarihinde tertip itibarıyla yeni bir çığır açtığı gibi sadece sahih kelimeleri (Bedevî Araplar'dan gelen fasih kelimeler) ihtiva etmesi açısından da ayrı bir özellik arz eden*" (Kılıç, 1993, s. 459) ve kısaca *Es-Sihâh* adıyla tanınan eseri; *Er-Ravzü'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye Li'bni Hişâm* adlı eserin sahibi Süheylî Abdurrahman b. Abdullah; Hz. Peygamber'in hilyesini çok fasih bir şekilde tasvir eden ve bu tasviri Hz. Ali ve Hind b. Ebû Hâle'nin anlatımlarıyla asırlar boyu nakledilen kadın sahabe Ümmü Ma'bed (Eren, 2012, s. 326); İmam Müslim, hadis rivayetiyle meşhur sahabiler Ebû Hureyre, Berâ b. Âzib, Câbir b. Semüre, Câbir b. Abdullah, İbn Abbâs ve en son vefat eden sahabe Ebu't-Tufeyl, Akkirmânî'nin eserinde kaynak olarak kullandığı isim ve eserlerdir.

¹⁰ Terim anlamı hakkında farklı görüşlerin bulunduğu tâbiîni âlimler çeşitli tabakalara ayırmıştır. Müslim'e ait olan en sade tasnife göre sahâbenin büyükleriyle sohbet eden ve rivayetlerinin çoğunu onlardan alanlara "kibâr-ı tâbiîn", sahâbe yanında tâbiînden de hadis rivayet edenlere "evsât-ı tâbiîn", az sayıda sahâbe ile karşılaşmış rivayetlerinin çoğunu diğer tâbiîlerden alanlara "sığâr-ı tâbiîn" denir (Ulu, 2010, s. 328).

G. ESERİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ¹¹

[1b] Bismillahirrahmânirrahîm. Hâmd-i bî-hadd ü şenâ-yı bî-'add ol hâlîk-ı 'alet kelimetuhu hazretlerinedir ki mebd'e-i hilkatde nûr-ı Muḥammed'i ihtiyâr itdi ve şükr ü sipâs ol kâdir-i cellet 'azametuhu hazretlerinedir ki nefis-i nefîs-i Aḥmedi ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil'âlemîn¹² maẓmûnuyla i'tibâr itdi ve tuḥaf taḥiyyât ol seyyidü'l-enbiyânîñ ravza-i muḥaddesesine olsun ki maḥrem-i esrâr-ı vaḥy olan rûhü'l-ḳuds livâ-yı risâleti anuñ dest-i şerîfine teslîm hıdmeti ile ziyâde şeref bulup eşref-i kerrûbiyân oldı ve daḥı âl ü aşḫâb u etḳiyâsı üzere olsun ki anlarıñ nûr-ı hidâyetleriyle 'âmme-i ümmet zulumât-ı küfrden evc-i a'lâ-yı îmâna 'urûc ile ihtîşâş ve şûret-i Muḥammediyye ve sîret-i Aḥmediyyeyi beyân itmeleriyle maẓîk-i mesâlik-i cehlden cây-ı menâş buldılar. Rıdvanullahi Ta'âlâ 'aleyhim ecma'în bundan soñra ma'lûm ola ki bu 'abd-i fakîr **Muḥammed Akkirmânî** bellağahu akşa'l-emânî murâd ider ki seyyidü'l-enbiyâ faḥrû'l-etḳiyâ olan peygamberimiz Muḥammed şallallâhu 'aleyhi vesellem hazretleriniñ şemâ'il-i şerîfesini ve aḥlâk-ı refî'asını ve tal'at-ı behiyyesini Türkî lisân ile beyân eyleye ki fâ'idesi 'âmme ola. Ma'lûm ola ki şemâ'il şâriḥleri beyân itdiler ki faḥr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem hazretleriniñ ḫilye-i pâkini bilmede fâ'ide çokdur. Cümleden biri bir âdem rü'yâda gördükde evşâf-ı şerîfe ḫadîs-i şerîflerde vârid olan ḫilye-i laṭîfeye muvâfaqa ise taḥkîk peygamber şallallâhu 'aleyhi vesellemi görmüş olur. Zîrâ şeytân-ı

[2a] la'în ol şûret-i münîfeye dâhil olmağa iḳtidârı yokdur. Allâhu Ta'âlâ zümre-i enbiyâ 'aleyhimü's-selâmı ol mekrûhdan şıyânet itmîşdir ve ol rü'yâyı ta'bîre ihtiyâc yokdur ve gördüğü peygamber şûreti degildir diyü zann itmek ḫaḫâdır. Rü'yâda gören kimesneniñ zünûbı mağfüredir diyü eşerde vârid olmuşdur ve eger ḫilye-i şerîfeye muṭâbîk görürse sünnet-i şerîfesiyile 'âmîl oldığına 'alâmetdir ve eger ol ḫazreti tebessüm ve talâkat ve beşâset üzere görürse yine tarîkat-ı 'aliyyesinde olan zümre-i celîleden oldığına nişândır ve eger 'abûs u ḡazbân oldığı ḫâlde görürse yâḫûd a'zâ-yı şerîfesinde noḳşân yâḫûd bir 'ayb görürse kuşûr görendedir. Sünnet-i şerîfesine ḫalel virmişdir. İşlâhına sa'y eylesün. Zîrâ faḥr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem hazretleri muşayḳal âyîneye beñzer. Bir âdem anda kendi zâtını görür. Ḥasen ise ḫasen ḳabîḫ ise ḳabîḫ görür. Ḥâşıl-ı kelâm ḫilye-i kerîmesin bilüp rü'yâda görenlere fâ'ide-i kiberi ḫâşıla olur. Ne tarz üzere görse ol gördüğü faḥr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellemdir ve ma'lûm ola ki bu risâlede zıkr olunan ḫilye-i münevvere kütüb-i sünen aşḫâbından İmâm

¹¹ Bu çalışmada S1 ve S2 nüshaları kullanılmış ve edisyon kritik yapılmıştır. AE nüshası, S1 nüshasıyla benzerlik gösterdiği için edisyon kritiğe dâhil edilmemiştir. Temin edilemediği için Mısır'da bulunan üç nüsha kullanılmamıştır. T, D ve MK nüshaları çok eksik olduğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Varak numaraları S1 nüshasına göre verilmiştir.

¹² Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik (Kur'an-ı Kerim 21: 107.)

1b-eşref-i kerrûbiyân oldı ve daḥı âl ü aşḫâb u etḳiyâsı S2/eşref-i kerrûbiyân oldı ve âl ü aşḫâbı S1.

1b-Aḥmediyyeyi beyân itmeleriyle S1/Aḥmediyye beyânlarıyla S2.

1b-'abd-i fakîr Muḥammed Akkirmânî S1/'abd-i fakîr'ü'l-Akkirmânî S2.

1b-seyyidü'l-enbiyâ faḥrû'l-etḳiyâ olan S1/ seyyidü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn S2.

1b-peygamberimiz Muḥammed S2/peygamberimiz S1.

1b-ḫadîs-i şerîflerde S1/ḫadîslerde S2.

1b-ḫilye-i laṭîfeye S1/evşâf-ı laṭîfeye S2.

2a-zümre-i enbiyâ 'aleyhimü's-selâmı S1/zümre-i enbiyâyı S2.

2a-mağfüredir diyü S2/ mağfüredir S1.

2a-faḥr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem hazretleri S1/ ḫazret-i resûl-i ekrem S2.

2a-ḫâşıla olur S1/ ḫâşıl olur S2.

Tirmizî Muhammed bin 'Îsâ *Şemâ'il*'de ve Ebu'l-Fazl Kâdî 'Îyâz *Şifâ'-i Şerîf*'de senedleriyle irâd eyledikleri hadîşlerle mahfûza ve mazbûta

[2b] olan hilye-i tayyibedir. Lâkin senedleri hâzif itdim ki muhtaşar ola. İmâmân-ı mezkûrân ittifâk üzere zîkr itdikleri kelime-i vâride tekrâr olmasın diyü biriyle iktifâ olundu ve İmâm Tirmizî'niñ rütbesi ve zamânı aqdem olmağla anuñ kelâmını taqdîme sezâ gördüm. *Fe ekûlu ve billâhi't-tevfîk kâle İmâmü't-Tirmizî bi-senedihi 'an 'Aliyyibni Tâlib rağiyallâhu 'anh kâle lem yekûn resûlullâh bi't-tavîli el-mumağğıtı velâ bi'l-kaşîri'l-mütereddidi.* İmâm Tirmizî senediyle Hâzret-i 'Alî bin Ebî Tâlib rağiyallâhu 'anhdan rivâyet ider ki buyurmuşlar: Fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem hâzretleri uzun boylı degil idi ve a'zâsı birbirine tedâhül itmiş gibi kışa boylı dağı degil idi. Mumağğıt ism-i fâ'ildir. Aşında munemağğıt idi. Nûn mîme kalb ve idgâm olundu. İnmiğât infî'âl bâbındadır. Nehâr imtidâd üzere olsa inmiğât beyân inmiğâtü'n-nehâr dirler. Lâkin İmâm Cezerî tef'îl bâbından ism-i mef'ûldür diyüp 'ayn-ı mu'cemeniñ teşdîdiyle taşhîh eyledi. Mütereddid ism-i fâ'ildir. A'zâsı ve eczâsı birbirine tedâhül itmiş nesnedir. *Ve kâne reb'aten mine'l-kaşim.* Fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem cemâ't-i nâs içinde orta boylı ve tûla mâ'il idi diyü taşhîh eylediler. Reb'a râniñ fetî ve bâ'-i muvağğadeniñ sükûnı ile orta boylınuñ bir nev'ine dirler ki tûla mâ'il ola. Lâkin erbâb-ı sîret dirler ki fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem kağı uzun boylı âdem ile berâber çursa ol âdeme tûlda

[3a] galebe iderdi. Ayrıldıkda yine oldığı gibi görünürdi. *Lem yekûn bi'l-ca'di'l-kaşati.* Mübârek saç ve şakalı ziyâde mübâlağa üzere kıvrıcık degil idi. Ca'd fels vezninde kıvrıcık dimekdir. Kaşat 'aded vezninde tâ'-i evveliniñ kesri ile câ'izdir. Ziyâde kıvrıcık dimekdir. *Velâ bi's-sebti.* Mübârek saç ve şakalı düz ve doğru dağı degil idi. Sebti fetî-i mühmele ve kesri bâ'-i muvağğade ile fetî ve sükûnı dağı câ'izdir. Müstersil ve müsterhî olan nesnedir. *Kâne ca'den racelen.* Bu cümle mâ-kaşini beyândır. Ya'nî mübârek saç ve şakalı ne pek kıvrıcık ne pek düz ikisi ortası idi. *Recel.* Râ'nîñ fetî ile dir. Cîm'inde fetî ü zamm ve kesri ü sükûn câ'izdir. *Ve lem yekûn bi'l-muğahhami velâ bi'l-mükelsem.* Mübârek yüzi etlü ve hadd-i şerîfleri ziyâde mürtefi' degil idi. Kezâlik mübârek yüzi degirmi dağı degil idi. Muğahham ve mükelsem ikisi dağı ism-i mef'ûldür. Evvelki tef'îl ikincisi değrace bâbındadır. Tağhîm semizlikden çihrede olan intifâhdır. Kelseme çihrede tedvîrdir lâkin bi'l-külliyeye tedvîri inkâr görünmekle def'i için *ve kâne fi vechihi tedvîrûn* didi ya'nî mübârek vechinde nev'an-mâ tedvîr var idi. Hağikatde tûla mâ'il idi. Fî kelimesi cüz'iyet ifâde ider gağlet olunmaya ve tedvîrde olan tenvîn dağı tağlîl içündür. Ve'l-hâşıl mübârek yüzi beyne't-tedvîr ve'l-istiğale idi. İmâm Türpüşti'niñ

[3b] ihtiyâr itdiği ma'nâ-yı şerîf budur. *Ebyazu muşerrebun.* Mübârek cesed-i şerîfi ebyaz idi. Lâkin beyâza levn-i humret muğâlâta itmiş idi. Aşma'î'den bu ma'nâyı 'allâme-i Zemağşarî *Fâ'ik*'nda nağl eyledi. Lâkin *Nihâye* şâhibi İbn Eşîr dir ki muşerreb kelimesi gerek if'âlden

2a- hilye-i münevvere kütüb-i sünen aşhâbından İmâm Tirmizî Muhammed bin 'Îsâ Şemâ'il'de ve Ebu'l-Fazl Kâdî 'Îyâz *Şifâ'-i Şerîf*'de S1/hilye-i münevvere Ebu'l-Fazl Kâdî 'Îyâz rağimehullah kitâb-ı Şifâ'da ve kütüb-i sünen aşhâbından İmâm hâfız Muhammed bin 'Îsâ Tirmizî Şemâ'il'inde S2.

2a-irâd eyledikleri S1/ irâd itdikleri S2.

2b-zîkr itdikleri kelime-i vâride tekrâr olmasın diyü biriyle S2/ zîkr itdiklerinin biriyle S1.

2b-Fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem hâzretleri S1/ Fağr-i 'âlem hâzretleri S2.

2b- teşdîdiyle taşhîh eyledi S1/ teşdîdi ile taşhîh olundu S2.

2b- Fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem cemâ't-i nâs içinde S1/ Fağr-i 'âlem nâs içinde S2.

2b- fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem kağı uzun boylı âdem ile S1/ kağı uzun boylı âdem fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem ile S1.

3a-görünürdi S1/görünür idi S2.

3a-ziyâde mübâlağa üzere S2/ ziyâde mübâlağa S1.

3a- yüzi degirmi dağı degil idi S1/ yüzi degirmi idi. S2.

gerek tef'ilden bir levne levn-i âhere muhâlağa itmege dirler. Huşûş-ı humret anlanmaz. Lâkin cevâb virilür ki müşerreb ma'nâ-yı sâbıkda menkûl-i 'örfî olmak câ'izdir ve Aşma'î fenn-i luğatde muhtedîdir ve hadîs-i âherde *leyse bi'l-ebyaži'l-emhağ velâ bi'l-edem* vârid oldı ya'nî fahr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem kirec beyâzi ebyaz degildir ve esmer dağı degil idi ve hadîs-i âherde *ezherü'l-levn* vârid oldı ya'nî levn-i şerîfî münevver idi dimekdir. Bu hadîşler dağı ma'nâ-yı evveli taqviyye ider. Lâkin Enes hazretlerinden esmerü'l-levn vârid olduğunu İmâm Tirmizî rivâyet ider. Bu rivâyet-i sâbıkda ebyaz rivâyetine *velâ bi'l-edem* rivâyetine muhâlif olur diyü su'âl olunursa evvelâ cevâb viririz ki esmerü'l-levn lafzını rivâyet iden şîğâr-ı tâbi'inden Humejd'dir. Münferid olduğu hâlde Enes hazretlerinden rivâyet itmişdir ve ammâ *ebyažun müşerrebun* lafzı rivâyet idenler on beş 'aded aşhâb-ı kirâmdir. Vücûh-ı tercih bundadır ve şâniyen mezkûrdan ağmâz olunsa esmerü'l-levn demek ebyaz-ı emhağ ma'nâsını nefy içündür.

[4a] Ya'nî esmer demek kirec beyâzi gibi ebyaz degil idi demek ola. Ba'zılar didiler ki şemse bâriz olan a'zâsı esmer ola. Merdûddur ki raqabe-i şerîfesi fidâ-i beyzâ gibidir diyü vârid oldı. Nitekim gelse gerekdir. Raqabe ise şemse bâriz olan a'zâdandır. Mollâ 'İşâm: Şems peygamber şallallâhu 'aleyhi vesellem hazretlerine te'sîr itmez. Zîrâ üzerinde dâ'im bir pâre bulut tururdu, diyü cevâb-ı mezkûrı redd eyledi. Ğaflet itdigi ol pâre bulut nübüvvetden evvel idi. Nübüvvet geldikte aña hâcet kalmadı ref' olundu diyü 'ulemâ-yı hadîs beyân itdiler. *Ed'acü'l-ayneyn*. Mübârek gözleri vâsi' ve siyâhî ğâyetde siyâh beyâzi ğâyetde beyâz idi. Şâhib-i *Nihâye* böyle ma'nâ virmişdir. Kezâlik *Şihâh-ı Cevherî*'de ma'nâ budur. Lâkin Kâdî 'İyâz *şedîdü sevâdi'l-hadiğa* diyüp iktifâ itmişdir. Şerrâh evvelki ma'nâyı tercih itdiler. *Ehdebü'l-eşfâr*. Mübârek kirpikleri uzun idi. Eşfâr şefreniñ cem'idir. Göz қаpağınıñ tarafına dirler ki anda kirpik olur. *Azîmü'l-müşâş ve'l-ketidi*. Mübârek dizleri ve dirsekleri ve omuz başları iri ve kemüklice idi. Ğâyet kuvvet ve şecâ'ate delâlet itmekle merğûb ve memdûhdur. Müşâş zamm-ı mîm ve mu'cemîn ile kemük başlarıdır. Ketid feth-i kâf ve kesr-i tâ'-i müşennât-ı fevkiyye ile omuz başıdır. *Ecred*. Cesed-i

[4b] şerîflerinde kıllar yoğ-idi. Lâkin murâd ekşer cesedinde dimekdir. Zîrâ kollarında ve sâklarında ve şadr-ı şerîfiniñ a'lâsında kıl olduğu rivâyet-i âtiyyede gelse gerekdir. *Zü mesrûbetin*. Ya'nî mesrûbe şâhibi idi. Şadr-ı şerîfenden göbегine varınca hağ gibi ince kıllar var idi. Mesrûbe mekrûme vezninde şa'r-ı dağık dimekdir. *Şeşnü'l-keffeyn ve'l-quademeyn*. Mübârek elleri ve ayakları etlüce idi. Böyle iken harîrden yumuşak olduğu mervîdir. Şeşn şîn-ı mu'ceme ve şâ'-i müşeşle ile fels vezninde etlü dimekdir lahm gibi. *İzâ meşâ teğalla'a ke'ennemâ yenhağtu min şabebin*. Yürüdükde ayağını yerden kuvvet ile kaldırırdı. Mekân-ı 'âlîden iniş aşağı gider gibi âsân vech üzere yürürdi. Mütekebbirler gibi yürimez idi. *Şabeb fethateyn* ile mekân-ı 'alî dimekdir. *Ve izâ iltefete iltefete ma'an*. Bir kimseye nazâr itmek murâd eylese bütün cesed-i şerîfî ile iğbâl ve iltifât idüp ol kimseniñ hâl ü şânına ihtimâm

3a- Bu rivâyet-i sâbıkda ebyaz rivâyetine S1/ Bu rivâyet-i sâbıkda olan ebyaz rivâyetinde S2.

4a- şallallâhu 'aleyhi vesellem hazretlerine S1/ şallallâhu 'aleyhi veselleme S2.

4a- cevâb-ı mezkûrı redd eyledi S1/ cevâb-ı mezkûrı redd şadedinde oldı. S2.

4a- omuz başları iri S1/ omuz başları irice S2.

4b- şerîflerinde kıllar S1/ şerîfende kılları S2.

4b-şadr-ı şerîfenden S2/ şadr-ı şerîfende S1.

4b- şa'r-ı dağık dimekdir S2/şa'r-ı dağıktır S1.

4b- kaldırırdı S1/ kaldırır idi S2.

4b- yürürdi S1/ yürür idi S2.

4b- ol kimseniñ S1/ o kimseniñ S2.

iderdi. Mütekebbirler gibi yalnız baş ile yâ göz ile iltifât itmez idi. *Beyne ketifeyhi hâtemü'n-nübüvveti*. Ketifi beyinde âhirü'l-enbiyâ olduğına 'alâmet için nübüvvet hâtemi var idi. İki ketifi ortasında didikleri taqrîbîdir. Taḥkîkî budur ki şol ketifiniñ yanında belki guzrûfunuñ üzerindedir diyü Süheyli taşriḥ eyledi. Faḥr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem

[5a] ḥazretleriniñ bu hâtemi vaqt-i vilâdetinde var mı yoḥsa vilâdetden soñra mı vaz' olundu ihtilâf vardır ve ol hâtem gögercin yumurçası miqdârında idi ve levni ḥumrete mâ'il idi. İmâm Tirmizî 'indeinde şâbit olan budur lâkin İmâm Müslim levni cesed-i şerifi levninde idi dimişdir. *Ve hüve hâtemü'n-nebiyyîn*. Faḥr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem cümle enbiyânıñ hâtemi ve soñıdır. Andan soñra peygamber gelmez. Şerî'at-ı şerîfesi ekmel olmağla neshden münezzehtir. Ğayri mükemmel peygambere hâcet yoḥdur. Hâtemü'l-enbiyâ olduğu kaç'-ı yaqînîdir. İnkâr iden kâfir olur. Ḥazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm semâdan nâzil olduğda peygamberimiz şallallâhu 'aleyhi veselleminiñ şer'î ile hükm idüp etbâ'ından olmağla iftiḥâr itse gerekdir. Hâtemü'l-enbiyâ olduğına münâfi degildir. Belki mü'ekkiddir. Hâtem feth-i tâ ve kesr ile câ'izdir. *Ecvedü'n-nâsi şadren*. Şadr-ı şerîfi ya'nî kalb-i şerîfi cümle nâsdan ziyâde seḥî ve cevâd idi. Zehârif-i dünyâ ve 'avârif-i Mevlâ'dan bir şeye baḥl itmezdi. Cûd u seḥâsı tayyib-i kalb ile seciyyet ve taḥbî'at idi. Tekellûf ile degil idi. Şadren temiz olmağla fâ'il ma'nâsı virildi ve zikr-i muḥâl ve irâdet-i ḥâl yâḥud eḥad-ı mücâvirin ile âḥer murâd oldı. Bu ma'nâ-yı laṭif ecved cûddan müştak olursadır. Ba'zılar ecved cevedetden müştakdır didi ve cevedet feth-i cîm ile vüs'at ma'nâsınadır

[5b] ya'nî kalb-i şerîfleri vâsi' idi. Melâlet ve ḍucret gelmez idi ve ba'zıları ecved cûddan müştakdır, cûda zamm-ı cîm ile *câde izâ şâra ceyyiden* dirler bu ma'nâyadır didi ya'nî kalb-i şerîfleri cümle kulûbdan aḥsen ve ceyyiddir. Zîrâ cümle rezâ'ilden müberrâ ve aḥlâḳ-ı fâzıla ile muḥallâdur. *Ve aşdaḳun nâsi lehçeten*. Cümle nâsiñ lisân ve kelâm cihetinden aşdaḳı idi ya'nî kelâmı vâḳı'a muṭâbîḳ idi. Aşlâ kızb ya'nî vâḳı'a muḥâlif kelâm kendinden şâdir olmadı. Lehce feth-i lâm ve sükûn-ı hâ ve cîm ile lisân ma'nâsınadır. Murâd kelâmdır. *Ve elyenuhum 'ariketen*. Cümle nâsdan taḥbî'at cihetinden mülâyemeti ekşer idi. Nefret ve ḡılzet üzere degil idi. *Ve ekramuhum 'aşireten*. Kabîlesi cümle kabâ'ilden ekrem idi. 'Aşireniñ vezn ve ma'nâsı kabîle gibidir. *Câmi'ü'l-Uşûl* rivâyetinde 'işre gelmişdir. Kesr-i 'ayn-ı mühmele ve sükûn-ı mu'ceme ile şoḥbet ma'nâsınadır ya'nî muşâḥabet ve mu'âşeret itmede nefret ve ḡılzet itmez idi. *Men ra'âhü bediheten hâbehû*. Bir kimse faḥr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem ḥazretlerini ibtidâ görse heybet-i semâviyyesi olmağla ḥavf iderdi. Belki a'zâsı ditrerdi. Ḥattâ tesliyye idüp ḳorḳma ben melik-i cebbâr degilim, dirdi. *Ve men ḥâletehu ma'rifeten eḥabbehû*. Bir kimse cenâb-ı sa'âdetiyle ihtilâf idüp şoḥbet eylese maḥabbet iderdi vâlideyninden ve cemî' nâsdan belki kendi cânından 'azîz bilirdi. *Yekülü nâ'ituhu lem era ḳablehû ve ba'dehû mişlehû*. Ya'nî faḥr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem¹³ ḥazretlerin vaşf iden kimse ki Ḥazret-i 'Alî

4b- iltifât itmez idi S1/ iltifât itmezdi S2.

4b- Taḥkîkî budur ki S2/ Taḥkîḳ budur ki S1.

5a- ve ol hâtem S2/ol hâtem S1.

5a- İmâm Tirmizî 'indeinde şâbit olan budur lâkin S2/S1'de yok.

5a- cümle enbiyânıñ S2/enbiyânıñ S1.

5a- Belki mü'ekkiddir S1/ mü'ekkiddir. S2.

5a- Hâtem feth-i tâ ve kesr ile câ'izdir S1/ Feth-i tâ ve kesriyle câ'izdir.

5b- Aşlâ kızb S2/ Kızb S1.

5b- kendinden S1/ kendüden S2.

5b- tesliyye idüp S1/ tesliyye iderdi S2.

¹³ Buradan 6a'ya kadar olan kısım S1 nüshasında 15b-16a varaklarında yer almaktadır. Müstensih 5b'nin sonuna "Burada kâğıd ḳalmayup kitâbıñ âḥirine yazılmışdır." notunu düşmüştür.

kerremallâhu vecheh tafsîl üzere vaşf itmeden ‘aciz izhâr idüp icmâl üzere andan evvel ve ondan sonra olan mevcûdâtta aña nazîr olur bir kimse bilmem diyü cezm iderdi. Nazîrî yokdur dimeden kinâyedir. Bu maħalle gelince zıkr olunan hilye-i şerîfe İmâm-ı şerîfe Tirmizî ‘Alî bin Ebî Tâlib’den eylediği hilyedir. Bundan sonra zıkr olunan yine İmâm Tirmizî rivâyeti üzeredir. Lâkin peygamberimiz şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretleriniñ rebîbi olan Hind bin Ebî Hâle - ki Hâdîce-i kübrâ rağiyallâhu ‘anhümâ hazretleriniñ oğlıdır, evşâf-ı resûlullâh ‘aleyhi’s-selâmı ekmel vech üzere bilürdi- andan rivâyet ider ki buyurmuşlar: *Kâne resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem fahmen mufahhamen* ya’nî ‘indellâhu Ta’âlâ ‘azîm ve ‘inde’l-halk mu‘azzam idi yâhûd halkıñ gözlerinde müheyzeb ve kalblerinde mükerrem ve mu‘azzam idi dimekdir. Fahm fels veznindedir. Mufahham tef’îl bâbindan ism-i mef’ûldür. *Yetele’le’u vechuhû tele’lu’e’l-kameri leylete’l-bedri* ya’nî mübârek vech-i enveri on dört gicelik ay gibi berîk ve leme‘ân iderdi. ‘Azîme’l-hâmeti. Mübârek re’si irice idi. ‘Ulüvv-i himmete delîl olmağ-ile memdûhdur. Hâme tahfîf-i mîm ile baş ve başıñ orta yeridir. Lâkin murâd evvelki ma’nâdır. *În inferekat ‘aķıķatuhu feraķa ve illâ felâ*. Eger mübârek saçı kendilüğinden ayrılırsa öylece kendi hâline birağurdu. Eger ayrılmazsa ayrılmamış tururdu. Ba’zı rivâyetde ‘aķıķa bedelinde ‘aķıķa vârid olmuşdur. ‘Aķıķa şâd-ı mühmele ile örülmüş saçdır. Bu maķâmda ikisinden de murâd mübârek saçlarıdır. Ba’zılar ‘aķıķa mevlûduñ vaķt-i vilâdetinde başında bulunan saçdır didi. Lâkin bu maķâmda bu ma’nâ haķıķat olmaķ üzere ba’iddir. Zîrâ ‘Arab ‘indinde mu’tâd ol mevlûduñ saçını terâş idüp bir zebîha ile it’âm-ı fuķarâ itmekdir ve zebîha daħı ‘aķıķa dirler bu ma’nâya göre mübârek saçlarına ‘aķıķa demek haķıķat üzere olmadı.

[6a] Meger tevcîh ide yüzüne Allâhu Ta’âlâ habîbine ikrâm idüp ‘aķıķasın hıfz eyledi. Zîrâ mu’tâda göre terâş itseler bir zebîha zebh itmelidir. Anlarıñ zebhî aşnâm ismiyledir. Bu tevcîhi te’yîd ider. *Fetâvâ-yı Kaffâli Mervezî*’de olan mes’ele ki bir kimse için vaķtinde ‘aķıķa itmeseler ol kimse kendi için kañķı vaķtde murâd iderse ‘aķıķa ider resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi veselleme iķtidâ itmiş olur. Zîrâ peygamber ‘aleyhi’s-selâm ‘aķıķasını nübüvvetden sonra itmişdir diyü taşrih eyledi. Bu mes’ele tevcîh-i mezkûri te’yîd ider. Yoħsa delîl mertebesi degildir. İhtimâldir ki faħr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi vesellem kendi için itdikleri ‘aķıķaya i’tibâr itmeyüp ba’de’n-nübüvvet ‘aķıķa itmiş ola. İ’tibâr itmediği aşnâm ismiyle olduğındandır. Bu ihtimâl olıcaķ resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi vesellem iķtidâ zum’ıyla mes’ele-i mezbûreyi istinbât şâbit olmaz. *Yücâvizu şa’ruhu şahmete uzuneyhi izâ hüve vefferehû*. Faħr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri mübârek saçların çoğaltsa kulaķları yumuşağın geçerdi. *Vâsi’ü’l-cebîn*. Mübârek alının sağı ve solı ki şadağ dirler şaķal başıñ üstidir mümtedd ve vâsi’ idi. Cebîn fetħ-i cîm ve kesr-i bâ’-i muvaħħade iledir. *Ezeccü’l-havâcib*. Mübârek kaşları uzun ve ince yay gibi idi. Kevâmil-i havâcibden hâldir ya’nî kaşları tâm ve kâmil idi. Aşlâ ve kaķ’â kuşûr yoğ-idi. *Fî ğayri ķarnîn*. Ya’nî iki kaşı arası açık idi. Kılilar yoğ-idi. ‘Arab ‘indinde müstaħşendir. Lâkin Ümm-i Ma’bed rivâyetinde aķren degildi ya’nî kaşları muttaşıl idi

5b- maħalle gelince S1/ maħalle S2.

5b- hilye-i şerîfe İmâm-ı şerîfe Tirmizî S1/ hilye-i şerîfe İmâm Tirmizî S2.

5b- evşâf-ı resûlullâh ‘aleyhi’s-selâmı S1/ evşâf-ı resûlullâhı S2.

5b- örülmüş saçdır S1/ ayrılmış saçdır S2.

5b-ve zebîha daħı ‘aķıķa dirler bu ma’nâda göre mübârek saçlarına ‘aķıķa demek haķıķat üzere olmadı S1/ ve zebîhaya ‘aķıķa demek haķıķat üzere olmadı S2.

6a-Zîrâ peygamber ‘aleyhi’s-selâm S1/ Zîrâ peygamber ‘aleyhi’s-salâtu vesselâm S1.

6a-şallallâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri mübârek saçların S1 şallallâhu ‘aleyhi vesellem mübârek saçların S2.

6a-Kevâmil-i havâcibden hâldir S1/ S2’de yok.

[6b] dimekdir. ‘Acem ‘inde bu müstaşsendir. İki rivâyet beyni tevfiğ olunur ki uzakdan gören çatma kaç dimez yakından gören çatmadır dir. Leţâfet-i ‘Arab ve zarafet-i ‘Acem cem’ olmakla cümle ‘inde merğûb idi. *Beynehümâ ‘irğun yüdirrühü’l-ğazab*. İki kaşı arasında bir tamar var idi. Ğazab evvel tamarı kan ile tıdurrıdı. Ba’zılar ğazab evvel tamarı tahrik iderdi didi. Fahr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi vesellemde ğazabın vücûdını ve ‘ademini ol tamaran bilürlerdi. ‘İrk kesr-i ‘ayn ve sükûn-ı râ ve kâf ile tamarıdır *yüdirrû* if’âlden şîğâ-i muzâri-‘i ma’lûmdur. *Akne’l-‘arneyn lehü nûrun ya’lûhu*. Mübârek burnı toplica ve ernebesi ince vasatında cüz’ice irtifâ’ var idi ve üzerinde nûr-ı ‘âlî olup leme’ân iderdi. *Yahşebuhu men lem yete’emmelhu eşemm*. Dikkatle nazar itmeyen kimse enf-i şerîfde nûrî fark itmediginde eşemm zann iderdi. Ya’nî yukarısı düz ve ortası mürtefi’ ihdîdâb var añlardı. Dikkat olursa nûrî beşere-i şerîfde fark olunmağ-ile hâkikat-i hilkat ma’lûm olurdu. *Eşemm*. Ef’al vezninde levnde isti’mâl olunur. Ef’al levniñ gayride müsta’mildir. *Keşşü’l-lihyeti* bir rivâyetde *keşfü’l-lihyeti*. Rivâyet-i âheride ‘azîmü’l-lihyeti vârid oldu. Cümlesinden murâd olan mübârek şakalının kılları çok ve sık idi ve seyrek degil idi dimekdir. *Sehlü’l-ħaddeyn*. Mübârek yañaqları a’lâsı pek mürtefi’ degil idi. İrtifâ’ı

[7a] az idi. Merğûb olan budur. Ğadd feth-i hâ’-i mu’ceme ve teşdîd-i dâl ile çihrede olan yumuşak maħalliñ üstinde mürtefi’ yire dirler. *Dalı’u’l-fem*. Mübârek ağzı vâsi’ce idi. ‘İnde’l-‘Arab memdûhdur. *Müfellecü’l-esnâni*. Mübârek dişleri arası münferic idi muttaşıl degil idi. Ğâyet memdûhdur. Müfellec tef’îl bâbindan ism-i mef’ûldür. Felec dişler birbirine muttaşıl olmamasıdır. Ğazret-i ‘Alî rağiyallâhu ‘anh hadîş-i şerîfde buyurmuşdı eflecü’s-şenâyâ vârid oldu. Esnândan murâd şenâyâdır didiler. Şenâyâ dört ‘adeddir. Ol dişlerdir ki iki yukarıda ikisi aşağıdadır. Bu dört ‘aded dişleri seyrek idi dimekdir. *Kâne unukuhu cîdu dumyetin fi şafâ’i’l-fiddati*. Mübârek boynı şûret-i muşavvere boynı gibi merğûb ve gümüş beyâzı gibi ebyaz idi. Cîd cîm-i meksûre ile ‘unğdur. *Dumyetin* zamm-ı dâl-ı mühmele ve sükûn-ı mîm ile şûretdir. *Mu’tedile’l-hulk*. A’zâ-yı şerîfesi mütenâsibe idi. Ğulk feth-i hâ’ ve sükûn-ı lâm ile hilkatdir. *Bâdine*. Beden-i şerîfi irüce idi. *Za’îf* ve naħîf degil idi. *Mütemâsiken*. A’zâ-yı şerîfesi birbirini imsâk iderdi. İstirhâ üzere degil idi. Ğadd-i i’tidâlden çıkmamış idi. *Sevâ’ü’l-batni ve’z-zahri*. Mübârek karnı ve arkası berâber idi. İhdîdâb ve ik’insâs yog-ıdı. Ya’nî gögsi çıkup arkası girmek yâ gögsi girüp arkasını çıkmağ ‘ayblarından berî idi. ‘Arîzü’s-şadr. Mübârek gögsi vâsi’ idi. *Ba’îdün mâ beyne’l-menkibeyn*. İki

[7b] omuzı mâbeyni vâsi’ idi. ‘Arîyü’s-sedyeyni ve’l-batni. Mübârek memeleri ve karnı kıllardan hâlî idi. *Eş’arü’z-zira’ayn ve’l-menkibeyn ve e’âliyü’s-şadri*. Mübârek kolları ve omuzları ve gögsiniñ yukarısı eş’ar idi. Ya’nî bu maħallerde kıllar çokca idi. *Ṭavîlü’z-zenedeyni*. Mübârek kolları uzun idi. Zen’dan murâd zirâ’dır. *Rahbu’r-râhati*. Keff-i şerîfi vâsi’ idi. Ba’zılar cûd u şehâdan kinâyedir didi. Lâkin hilkat beyânındayuz ahlâk beyânında degilüz

6b- çatmadır dir S1/ çatma dir. S2.

6b- Ğazab evvel tamarı kan ile tıdurrıdı S1/S2’de yok.

6b- vücûdını ve ‘ademini S1/ vücûdı ve ‘ademini S2.

6b- itmediginde S1/ itmediginden S2.

6b ortası S1/ ortası Ğâyet S2.

6b-beşere-i şerîfde S1/ beşere-i şerîfesinden S2.

6b-Ef’al vezninde levnde isti’mâl gâlibdir. Bu maħâmde ef’al levniñ gayridir müsta’mildir S1/ Ef’al vezninde levnde isti’mâl olunur. Ef’al levniñ gayride müsta’mildir S2.

7a-Ğazret-i ‘Alî rağiyallâhu ‘anh hadîşde S2/ Ğazret-i ‘Alî hadîş-i şerîfde S1.

7a-Ol dişlerdir ki iki yukarıda ikisi aşağıdadır S1/ S2’de yok.

7b-omuzı mâbeyni S1/ omuzları mâbeyni S2.

7b-omuzları S1/omuzı S2.

diyü redd olunur. *Sâ'ilü'l-etrâf*. Mübârek parmakları uzun idi. Kâdî 'Iyâz 'indinde ma'nâ budur. Lâkin *Fâ'ik* şahibi: Parmaklarında tekessür yoğ-idi. Belki muşaykal kâğıd gibi düz idi, didi. *Humşânü'l-eḥmuşayni*. Mübârek ayaklarının ortası yere toḡunmaz idi. Ebû Hureyre rivâyetinde kadem-i şerîfesi bi'l-külliyeye arza toḡunurdu diyü gelmiştir. Lâkin evvelki rivâyeti mu'temedir. Ayağın yere toḡunmayan maḡalline aḡmaş dirler. Humşân zamm-ı hâ'-i mu'ceme ile arzdan mütecâfi ve mütebâ'id dimekdir. *Mesîḡa'l-ḡademeyn yenbû 'anhüma'l-mâ'ü*. Mübârek ayakları cildi ve beşeresi düz idi. Tekessür ve şuḡâḡ yoğ-idi. Şu ile ḡasl olunduḡda mürûr-ı seyelân idüp birden zevâl iderdi. *Yeḡtû tekeffuen*. Yüridikde önüne mâ'il yürürdi. *Ve yemşi hevnen*. Sekînet ve vaḡâr üzere yürürdi. Baḡar u meraḡ itmez idi. *Velâ yemşü fi'l-arzi merḡan* maẓmûniyla 'âmil idi. *Zerî'ü'l-meşyetihî*. Ḥaḡvesi vâsi'a idi. 'Acele itmez idi. Böyle iken kendü ile berâber yürümek murâd iden kimse 'acele itse

[8a] daḡı berâber olamaz idi. *Ḥâfîzû't-ḡarf*. Mübârek gözlerin ḡâ'ib hâlde aḡaḡı toḡrı iderdi. Âḡiret umûrını ve ümmeti aḡvâlini fikr iderdi. *Naẓaruhu ile'l-arzi aḡvelu min naẓarihi ile's-semâ'i*. Yere naẓarı semâya naẓarından çoḡ-idi. Ve Ḥayy-ı kerîme intizârı olduḡda semâya naẓar iderdi. *Cülle naẓarihi'l-mülâḡazatu*. Ekşer naẓarı göz ucıyla idi. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker itmek-içün aḡḡâbınıñ aḡvâline itḡlâ' murâd iderdi. Cüll zamm-ı cîm ve teşdîd-i lâm ile ekşer ma'nâsınadır. *Ve yebdürü men laḡiye bi's-selâm*. Mülâḡî olduḡı kimseye selâm ile mübâdere ve sür'at iderdi. Ya'nî tevâzu' buyurup selâm virmege sa'y iderdi. İbn Ebî Hâle'niñ rivâyeti bu maḡalde tamâm oldu. İmâm Tirmîzî, Enes raḡiyallâhu 'anh ḡazretlerinden rivâyet ider ki buyurmuşlar: Resûl-i ekrem şallallâhu 'aleyhi vesellem ḡazretleri dâr-ı fenâdan civâr-ı Raḡmân'a rıḡletlerinde mübârek saçı ve şaḡalı mecmû'ında sa're-i beyzâ yigirmi 'adede bâliḡ olmadı. On yedi yâ on sekiz 'aded idi diyü ba'zı kimseler ta'yîn üzere cezm eyledi. Su'âl, ḡadîsde geldi ki: *Eş-şeybü vaḡârün ve nûrun ve men şâbe şeybeten fi'l-İslâm kânet lehü nûren yevme'l-ḡiyemeti*. Ya'nî saçda ve şaḡalda olan beyân vaḡârdır ve nûrdur ve bir kimse İslâm içinde saçı ve şaḡalı aḡarsa yevm-i ḡiyâmetde anıñ-çün nûr olur. Böyle olucaḡ faḡr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem ḡazretleri bu kerâmete üli olmaḡla saçı ve şaḡalı aḡarmak

[8b] enseb göründi. Cevâb oldur ki cenâb-ı ekremleriniñ zevcât-ı muḡahharası çoḡ idi. Ḥâ'ife-i nisâ 'indinde saç ve şaḡal aḡarmak bi't-ḡabî' kerîhdır. Eger faḡr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem ḡazretleriniñ saçı ve şaḡalı ziyâde aḡarsa idi zevcât-ı mükerrreme ḡüsn-i mu'âşere ve kemâl-i mülâyemedden nuşûz idüp 'âşiyeye olaydılar. Her biri faḡr-i 'âlem 'aleyhi's-selâmdan kerâmet kesb idüp seyyide-i nisâ'-i ehl-i cennet olmaları 'ilm-i İlähî'de muḡarrer iken ḡilâfi olmaḡ ihtimâli olmadı. Bu mes'eled e İbni Ḥacer: Bir kimse peyḡamber şallallâhu 'aleyhi vesellemin bir ḡâlini görüp kerîhdır diyü istikrâh eylese kâfir olur, didüḡi itlâḡ üzere ḡaḡîḡ degildir. Zîrâ kerâhet-i ḡab'iyye andan müsteşnâdır. Kerâhet-i ihtiyâriyye ile istikrâh iderse küfir olduḡı şüpheşizdir. İmâm Tirmîzî, Câbir bin Semüre raḡiyallâhu 'anh ḡazretlerinden rivâyet ider ki buyurmuşlar: *Eşkelü'l-ayneyn ve menḡüsül-akab*. Ya'nî faḡr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellemin mübârek gözleri beyâzında bir miḡdâr ḡumret var idi. Cumhûr-ı ulemâ böyle ma'nâ virilür. Ba'zılar eşkelü'l-ayneyn demek gözleriniñ şaḡḡı ḡavîl idi, didi. Kâzî 'Iyâz ḡalaḡdır diyü reddeyledi. Bundan ma'lûm oldu ki ed'accü'l-ayneyn lafz-ı şerîfine sâbıḡda Kâdî 'Iyâz

7b-redd olunur S1/redd olundu S2

7b- toḡunurdu diyü gelmiştir S2/doḡunur idi S1.

7b-maẓmûniyla S2/ile S1.

8a-Resûl-i ekrem S1/ Resûlullâh S2.

8b-faḡr-i 'âlem 'aleyhi's-selâmdan S1/peyḡamber 'aleyhi's-salâtü vesselâmdan S2.

8b-ḡilâfi S2/ ḡilâf S1.

8b-itlâḡ S1/ itlâḡı S2.

mübârek gözleriniñ hadağası ziyâde siyâh idi diyü iktifâ eyledi. Beyâzı ziyâde beyâz idi dimedi. Eşkelü'l-'aynda

[9a] ihtiyâr itdiği ma'nâya mebnîdir yoğsa ed'acü'l-'ayneynde ma'nâ-yı laţif siyâhı gâyetde siyâh ve beyâzı gâyetde beyâz dimekdir Cevherî ve İbn Eşîr'den nakl olunmuş idi. Lâkin gâzabları vaktinde mübârek gözlerine humret geldiği hadîşlerde vâriddir. Ba'îd degildir ki eşkelü'l-'ayn hilye-i şerîfesi hâlet-i gâzaba yâhûd hâlet-i nehy-i münker ve mev'îzeyeye maħmûl ola. *Ve menhûsü'l-'akab*. Mübârek ökçesinin laħmı az idi dimekdir. Menhûs sîn-i mühmele ile mazbûtdur. Lâkin İbni Eşîr mu'ceme ile rivâyet mühmele ile rivâyet gibi vâriddir didi ve yine Câbir bin Semüre rağiyallâhu 'anh buyurur ki: Bir leyle-i muħmirede faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellemin mübârek enver yüzine bağdım ve kamer-i münevvere bağdım. Peyğamber 'aleyhi's-selâmin eşref yüzini aħsen buldım, diyü şasem idüp te'kîd eyledi. Ma'lûm ola ki bu hâlet Câbir şazretlerine maħşûş degildir. Belki her mü'min nûr-ı nübüvvet ile münevver olduğın mülâhaza ile cemâl-i pür-kemâline nazar eylese kamerden ve şemsden a'lâ ve aħsen görür. Lâkin küffârîñ çeşm-i a'mâları çeşm-i huffâş gibi muţâla'a-i ziyâ-yı şemse kâdir olmazlar. *Ve terâhüm yenzurûne ileyke vehüm lâ yubşırûne*¹⁴ nazm-ı kerîminiñ sırrı zâhir olur ve kezâlik aşhâb-ı kirâmdan Berâ bin 'Âzib rağiyallâhu 'anh şazretlerine bir kimse su'âl idüp: Faħr-i 'âlem şallallâhu

[9b] 'aleyhi vesellemin mübârek yüzi şa'ş'a ve leme'ân itmede muşayķal seyf-i şâdime beñzer miydi, didi. Cevâbında belki kamer ve bir rivâyetde ziyâde idüp kamer ve şemse beñzerdi didi. Nûr-ı zâhir ve ziyâ-yı bâhir kamer ve şemsde maħz olmağla tefhîm için böyle cevâb virildi. Yoğsa faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellemin nûr-ı muţlakâ teşbihden ecell ü a'lâdır. Zirâ cemî' envâr belki cemî' mâsivâullâh anıñ nûrından halk olunmağla cümle anıñ fer'idir. Câbir bin 'Abdullâh rağiyallâhu 'anh řazretleriniñ rivâyetinde faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem şazretleri buyurmuşlar: Cemî' enbiyâ 'aleyhi's-selâm baña 'arz olundu. Cümle arasında ben İbrâhîm Ĥalîlullâh şazretlerine ziyâde müşâbehetim vardır. Anlara pek beñzerim, diyü cedd-i a'lâsınıñ hilķatin ve hilye-i şerîfesin icmâlen beyân buyurdu. Aşhâb-ı kirâmdan cümleden şoñra âhirete rıķlet iden Ebu't-Ťufeyl rağiyallâhu 'anh şazretleridir buyurmuşlar ki: Benden şayrî yeryüzünde peyğamber 'aleyhi's-selâm şazretlerin mübârek cemâlini görenlerden kimse şalmadı, diyüp hilye-i pâki haķķında *kâne ebyazu melîħan mukaşşaden* didi. Ya'nî faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem řazretleriniñ cism-i şerîfi ebyazdır gâyet melîħ ve şasen idi. Maķşad tef'îl bâbında ism-i mef'ûldür ya'nî gâyet cesîm ve gâyet naħîf ve gâyet

[10a] şavîl ve gâyet şaşîr degil idi. İbn 'Abbâs rağiyallâhu 'anh şazretleri vaşf idüp buyurur ki: *Kâne resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi veselleme eflece's-şeniyyeteyni izâ tekelleme ru'îye ke'n-nûri yaħrûcû min beyni's-şenâyâhu*. Ya'nî faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem řazretleriniñ öñ dişleriniñ arası seyrek idi ve tekellüm eyledikde bu dişler arasında nûra beñzer şey zuhûr iderdi. Ke'n-nûr kelimesinde kâf zâ'id olduğına göre bu dişleri arasından haķîķat-i nûr zuhûr

9a- Peyğamber 'aleyhi's-selâmin S1/ Peyğamber 'aleyhi's-salâtü vesselâmin S2.

14 Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler (Kuran-ı Kerim, 7: 198).

9b- 'aleyhi vesellemin S1/ 'aleyhi vesellem řazretleriniñ S2.

9b- mübârek yüzi S1/ mübârek nûr S2.

9b- kamer ve şemse S1/ kamer ve şemse S2.

9b- rivâyetinde faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem şazretleri buyurmuşlar S1/ hadîşinde vârid oldu ki faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem şazretleri buyurmuşlar S2.

9b-müşâbehetim vardır S2/müşâbihim vardır S1.

10a-öñ dişleriniñ arası S1/ öñ dişleri arası S2.

10a-dişler arasında S1/ dişleri arasında S2.

iderdi demek olur. Cümle-i mu‘cizâtındandır. Bu maħalle gelince zıkr olunan cümle evşâf-ı şerife İmâm Tirmizî’niñ *Şemâ’il*’inde mezkûr olanlardır. Bundan sonra *Şifâ’-i Şerif*’de ziyâde olan hilye-i şerife zıkr olunur. Kâdî ‘İyâz rahmetullâhi Ta‘âlâ , İbn Ebî Hâle’den rivâyet ider ki buyurmuşlar: *Yesûku eşhâbehu*. Ya‘nî faħr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri aşhâb-ı kirâmîñ halefinde yürürdi. Bir kimse ardında kalsa rızâ virmezdi. Verâ’-i zahrımı melâ’ike-i kirâma tahliyye idiñiz, diyü emr iderdi. *Ve kâne mütevâşile’l-eħzân dâ’ime’l-fikri leyse lehü râhatün*. Ya‘nî faħr-i ‘âlem ‘aleyhi’s-selâm hazretleri hüzni mevşûl ve muttaşıl ve fikri dâ’im hiç râhatda degil idi. Dâr-ı miħnetde ümmetiniñ ahvâlinden müte’essir olup te’emmüli dâ’im idi. Lâkin bu hâlet tenhâsında idi. Aşhâbı ile mülâkâtda dâ’imü’l-bişr ve’l-beşâset üzere idi. *Velâ yetekellemü fi ğayrî hâcetin tavîli’s-sükûti*. Hâcet

[10b] olmadıkça kelâm itmezdi. Sükût üzere idi. Mâlâya’niden hazer iderdi. *Yeftatihü’l-kelâme ve yaħtimühü bi-eşdâkihi*. Kelâm itdikte evvelinde ve âħirinde belki cemî‘ kelâmında vüs‘at üzere mübârek ağzını tıdudurup söyledi. Belâgat ve feşâhatine delâlet ider bî-pervâ kelâm iderdi. Mütekebbir gibi söylemez idi. Su‘âl olunursa ki hadîşde vardır. *Ebğâzüküm ileyye eş-şersârüne’l-müteşeddiküne*. Ya‘nî işdâki ile vüs‘at üzere kelâm iden ziyâde mebgûzumdur buyurdi. Cevâb oldur ki andan murâd ihtirâz ve ihtiyât itmeyüp çok çok söyleyenlerdir. Kizb ve iftirâdan hâlî olmamağ-ile mebgûz olur. Faħr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri bundan müberrâdır. *Ve yetekellemu bi-cevâmi’i’l-kelimi* lafzı kalil ma’nâsı keşir-i kelâm ile tekellüm iderdi. Bu haşşa ancak peygamberimiz şallallâhu ‘aleyhi vesellem hazretlerindedir. Sâ’ir enbiyâ ‘aleyhi’s-selâmında bulunmadı. *Faşlen lâ-fuzûle fihi*. Kelâmı dâ’imâ faşl idi. Hağ ile bâtılı fâruğ yâhûd meşşûl-i mütebeyyin idi. İlgâz degil idi. Murâdından zâ’id kelâm söylemezdi. Murâdından kâşır icâz-ı muħill daħı itmez idi. Faşl maşdardır yâ fâ’il yâ mef’ûl ma’nâsınadır. *Demişen leyse bi’l-câfi vela’l-muhîn*. Ahlâk-ı kerîmesi sehl idi. Ğalîzü’t-tab‘ degil idi. Muhîn mîm-i mażmûme ile ya‘nî kimseyi taħkîr itmez idi. Mîm-i meftûħa ile ya‘nî kimseye

[11a] tezellül itmez idi. ‘Azîzü’l-nefs ve şerîfü’l-tab‘ idi. Demiş dâl-i mühmeleniñ fetħi ve mîmiñ kesri ve şâ-yı müşelsele ile sehl ve leyyin olan kimsedir. *Yu’azzimü’n-ni‘mete ve in daħkat velâ yezummu şey’en*. Allâhu Ta‘âlâniñ ni‘metine kadr-i kalil olursa da ta’zîm iderdi. Bir şey zemm itmezdi meger kefereye müte’alliğ şey ola. *Lem yekün yezummu zevkan ve lâ yemdehühü*. Me’kûlât ve meşrûbâtdan bir şey’i zemm itmezdi. Ni‘met olmağla zemmden hazer iderdi. Şerre ve hırşa delâlet itmekle medħ daħı itmez idi. Mevlâ’dan ğayrî bir nesneye rağbeti yoğ-idi. Hażz-ı nefisinden nefret üzere idi. *Velâ yûkâmü li-ğazabihi izâ ta’arraza lilħaħkı bi-şey’en ħattâ yenteşira lehü*. Bir Haħk-ı vâcibe ta’arruz olunup taħkîr olunsa bir mertebe ğazab iderdi ki bir nesne ğazabını def idemezdi. Elbette intikâm idüp ol haħk-ı vâcibe nuşret iderdi. *Velâ yeğzabu linefsihi velâ yeteşiru lehâ*. Kendi nefsi-pâkine olan nesne içün ğazab itmez ve intikâm şadedinde olmaz idi. Nice kerre i‘râb ve ğayriler kendüye ğulzet ile kelâmlar ve ‘unf ile ridâ-yı şerîfin cezb itmeleriyle belki şafħa-i ‘unķını müte’essire kılmalarm olmuşdur. Ğâyet halîm olmağla ‘afv belki ‘atâ-yı cezil iderdi. *İzâ eşâra eşâra bi-keffihî küllihâ*. Aşhâbına ħitâb

10a-mezkûr olanlardır S1/olanlardır S2.

10a- *Şifâ’-i Şerif*’de S1/ *Şifâ’-i Şerif*’inde S2.

10a- Kâdî ‘İyâz rahmetullâhi Ta‘âlâ S1/ Kâdî ‘İyâz rahmetullâhi ‘aleyh S2.

10a- faħr-i ‘âlem ‘aleyhi’s-selâm hazretleri S1/ faħr-i ‘âlem ‘aleyhi’s-şalâtü vesselâm hazretleri S2.

10a- müte’essir olup S1/ S2’de yok.

10b- feşâhatine S1/ feşâhate S2.

10b- Kizb ve iftirâdan hâlî olmamağ-ile mebgûz olur S1/ Kizb ve iftirâ’ı müştemil olmağla mebgûz olur S2.

10b-11a- Mîm-i meftûħa ile ya‘nî kimseye tezellül itmez idi S1/S2’de yok.

11a- Hażz-ı nefisinden S1/ Hażz-ı nefsinde S2.

[11b] eyledikde ifhâm murâd eyleyüp keff-i şerîfesi ile işâret iderdi. İbhâmı def idüp murâd hâşıl olurdu. *Ve izâ ta'accebe kalebehâ.* Bir nesneden ta'accüb eyledikde keff-i şerîfesin semâ cânibine kalb iderdi. Ol ta'accüb olunan şey 'an-karîb inkılab ider dimege işâret iderdi. *Ve izâ tahaddese ittîşale bihâ fedarebe bi-ibhâmihi'l-yumnâ râhate el-yüsrâ.* Kelâm itdikde kelâmı keff-i şerîfesine muttaşıl idüp sağ baş parmağıyla şol keff-i şerîfesine çarb iderdi. Qavlini fi'li ile cem idüp söylenen kelâm emr-i mühim olduğına tenbîh iderdi. *Ve izâ gâzibe a'raze ve eşâha.* Bir kimseye gâzab itse andan i'râz ve i'râzında mübâlağa idüp mübârek başını gayrî cânibe tevcih iderdi. Ol kimseniñ üzerine olup intiğâm şadedinde olmaz idi. *Ve izâ ferîha gâzza tarfuhu.* Bir nesneden sürûr gelse tabş ve hıffet itmez idi. Mübârek gözlerin aşağıya irhâ iderdi. Fağr ve merağdan hâzer iderdi. *Cüllü dıhkiki et-tebessümü.* Dağk itmek iktizâ eylese çoğı tebessüm mertebesi idi. Qahqaha hiç şâdir olmadı ve tebessümde dağı mübâlağa itmedi. *Ve yefferru 'an mişli habbi'l-gamâmi.* Tebessüm eyledikde mübârek dişlerin tolu dânesi gibi berîk ve leme'ân ve ruğbetli oldığı hâlde izhâr iderdi. Bu mağalden soñra fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem hâzretleriniñ menzil-i şerîfine

[12a] duğûl itdikde ve aşhâbına menzilinden hurûc itdikde ve bir menzile cülûs itdikde ve cülesâsıyla olan sîret-i şerîfelerin beyân ideriz. Hâzret-i 'Alî bin Ebî Tâlib kerremallâhu vecheh hâzretleri buyurur ki: Fağr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem zevcât-ı muṭahharadan her kangısımñ hüccesine duğûl murâd eylese Allâhu Ta'âlâ'dan me'zûn olmağla duğûl iderdi. Duğûl eyledikde vaḫti üç kısma takسیم iderdi. Bir kısmı Allâhu Ta'âlâ hâzretlerine 'ibâdet ve mülk-i melekût ve kudret u ceberrûtda tefekkür için ta'yîn itmiş idi ve bir kısmı dağı ehl-i beytiniñ umûrından tedebbür ve hâllerin işlâh ve anlara hüsni mu'âşere ve cemil-i mülâtafaya ta'yîn itmiş idi ve bir kısmı dağı kendi nefsi için me'kel ve meşreb ve istirâhat için ta'yîn itmiş idi ve bu kendüye ta'yîn itdiği vaḫtde aşhâb u aḫbâb hużûr-ı şerîfe gelmege me'zûnlar idi ve nice kimesneler hużûra gelmege me'zûnlar idi ve nice kimseler hużûra gelmege cesâret idememekle anlarıñ hâceti havâşş-ı aşhâbıyla hużûra 'arz olunup yine havâşş ile erbâb-ı hâcâta işâl olunur idi. Hużûra dâğil olanlar 'ilm ü takvâ ile tercîh olunur idi. Şeref-nisbet ve keşret-zeheb ile tercîh yoğ-idi.

[12b] Mertebelerine göre hâcetlerini revâ iderdi. *İnne ekrameküm 'indallâhi etkâküm*¹⁵ nazm-ı kerîmüñ mażmûmı ile 'âmil idi. Mu'azzam şuğli ve a'zam fikri ümmetiniñ aḫvâline ve anları işlâha müte'allik idi ve havâşş-ı aşhâba *liyübellig eş-şâhidü'l-gâşib* diyü emr iderdi. Ma'nâ-yı şerîfi hâzır olanlar cenâb-ı es'adından istimâ ile geldi aḫkâmı gâ'ib olanlara teblig eylesünler yâğûd 'âlimler câhillere yâğûd mevcûd olanlar şimden soñra mevcûd olanlara yâğûd beldede olanlar bâdiyede olanlara yâğûd aşhâb-ı tâbi'îne yâğûd ricâl-i nisâya yâğûd mü'min olanlar kâfirlere teblig eylesünler dimekdür ve aşhâbına tavşiyeye idüp 'arz-ı hâcet itmekde kâdir olmayanlarıñ hâcetlerin baña teblig idiñiz. Allâhu Ta'âlâ şırât üzere qademleriñizi şâbit ider diyü terğib iderdi. Hużûrında kelâm-ı nâfi'den gayrî söz söylenmezdi. Söylense kabûl itmezdi. Hużûrına dâğil olanlar 'ilm-i şerîf ile ma'mûr-ı hâdî ve mehdî oldukları hâlde hurûc

11b- keff-i şerîfesine S1/ keff-i şerîfine S2.

11b- gâzab itse S1/ gâzab eylese S2.

12a- nefsi için S2/ nefsi S1

12a- hużûr-ı şerîfe S1/ hużûra S2.

12b- hâcetlerini S1/ hâcetlerin S2.

¹⁵ Şüphesiz Allah katında sizin en üstün olanınız ona karşı gelmekten en çok sakımanızdır. (Kur'an-ı Kerim, 49: 13).

12b- mü'min olanlar S1/ mü'minler S2.

12b-'ilm-i şerîf ile S2/ 'ilm-i şerîf S1.

12b- hâdî S2/hâvî S1.

iderlerdi ve aşhâb-ı kirâm ile mecâlis ve mesâcidde cem' olsa *Cevâhir* lafzıyla ve zevâcir va'zıyla aşhâbınıñ dîn-i mübînlerin metîn ve talâkat-ı vech ü hüsn-i işret ile qalblerin te'lif idüp birbirinden nefreti mûcib

[13a] hareket itmez idi ve her bir kavmiñ re'îsine ikrâm idüp anı üzerlerine vâlî ve emîr iderdi ve ba'zı kimesneden hâzer üzere olsa dañı beşâset-i vech ve kerîm-i ahlâkını andan tayy itmezdi. Aşhâbından biri meclise gelse tefak্কud idüp ahlâvînden hâzırlara su'âl iderdi ve huzûra gelenlere nâs beyninde ne hâdişe oldı diyü su'âl iderdi. Cevâb virdiklerinde eger ahlâvî-î haseneden olursa terğîb için taħsîn iderdi ve eger ahlâvî-î kabîheden ise terhib için takbîh iderdi. Ef'âl-i kerîmesi i'tidâl üzere idi. İfrât ve tefrîf itmez idi ve dañı müte'ârıza ve mütenâkıza degil idi. Aşhâbına melâlet gelür diyü vakten fevkatden mev'ize-i belîğasıyla âgâh iderdi. Dünyâ ve âhiret ıslâhı için 'indinde hâzır ve müheyyâ cevâb var idi. Münkeri gördükde izâlesi bâbında te'hîri lâyıq görmez idi. Nâsıñ hıyâr ve ebrârı 'indinde muqarreb idi. Ümmetine naşîhat üzere olanlar 'indinde cümleden efđal idi. Zü'afâyâ i'ânet idenler cümleden a'zam idi. Bir meclise cülûs yâhûd andan kıyâm eylese Allâhu Ta'âlâ'ya çok çok zıkr ü hamd ü şenâlar ve halka ifâde-i 'ulûm iderdi ve kendi nefsi-pâki için gerek şalât için ve gerek va'z-ı naşîhat için bir mekân ta'yîn itmez idi ve gayrıyı dañı andan nehy iderdi. Meclise vardıkda kanķı maħal müyesser ise

[13b] cülûs iderdi. Şadra tâlib olmazdı. Meclisde bulunan kimseleriñ her birine izhâr-ı beşâset ve hüsn-i hulķ ile ikrâm itmekle her biri zann iderdi ki huzûr-ı sa'âdetinde kendinden ekrem kimse olmaya. Bu mertebe isticlâb-ı kulûb idüp âb-ı rahîm gibi şefkat iderdi. Bir kimse kendü hâcetin huzûra 'arz eylese tamâmca kelâmını ışğâ vü istimâ' iderdi. Ne hâceti var-ise söylesün diyü intizâr iderdi. Şâhib-i hâcet yüz çevirmedikce faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem yüz çevirmezdi tevâzu' iderdi. Bir kimse 'arz-ı hâcet eyledikde eger istediği şey bulunursa ihşân iderdi. Bulunmazsa kelâm-ı tayyib ile anı muṭayyeb gönderirdi. Cümle ümmet aşl-ı maħabbetde 'indinde berâber idi. İzhâr-ı beşâset cümleye 'umûm üzere idi. Kemâl-i te'dîbde ve hüsn-i terbiyyede cümleye vâlid-i müşfik gibi idi. Meclis-i şerîfi meclis-i hilm ü hayâ idi. Kimse huzûrında ref'-i şavt itmez idi. *Ellezine yağudđüne aşvâtehüm 'inde resûlillâhi*¹⁶ nazm-ı kerîmi te'dîbi ile mü'eddiblü idiler ve meclis-i şabr u emânet idi. Bir kimse bir yaramazlık ile zıkr olunmazdı. Nisâya ve meħârime müte'allik kelâm olmazdı ve bir kimsede ol meclisde zille şadır olmaz, olsa dañı işâ'at olunmaz idi ve birbirine takvâlarına göre maħabbet iderlerdi. Kibâra tevķîr ve şığâra merħamet iderlerdi ve dañı faħr-i 'âlem

[14a] şallallâhu 'aleyhi vesellem huzûrında müctemi' olanlarıñ aşhâb u aħbâb u gerek a'dâ ve i'râb-ı beşâset vech-i talâkat ve tarâvet izhâr iderdi ve cümleye lînet ü sühûlet üzere idi. Seyyü'l-hulķ degil idi. Namâzdan gayrıde ref'-i şavt itmez idi. Fuş söylemezdi ve kimseyi ta'yîb ve mübâlağa ile medħ itmezdi. Lâyık olmayan şeyden su'âl olunsa tegâfûl iderdi. Lâyık degildir diyü sâ'ili taħcîl itmezdi. Nefsi-nefisi üç nesneden ib'âd iderdi, evvelâ riya ve

13a- izâlesi S2/ izâle S1.

13a- gerek şalât için S1/S2'de yok.

13b- faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem S1/ faħr-i 'âlem 'aleyhi's-şalâtı ve s-selâm S2.

13b- İzhâr-ı beşâset S1/beşâset S2.

13b- cümleye S1/ cümle S2.

16 Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar (Kuran-ı Kerim, 49, 3).

13b- zıkr olunmazdı S1/ zıkr olunmaz S2.

13b- kelâm olmazdı ve bir kimsede S1/ kelâm olmaz ve bir kimseden S2.

14a- müctemi' olanların S1/ cem' olanlara S2.

14a- ref'-i şavt S2/ref'-i şüret S1.

14a- nefsi S2/nefesi S1.

sem'adan. Zîrâ Mevlâ'dan gayrîye iltifâtı yoğ-idi. Şâniyen dünyâ teksîrine iltifâtı yoğ-idi. Kemâl-i teveccühi Mevlâ-yı kebirü'l-müte'âl dergâhına idi. Şâlişen mâlâya'nîye iltifât itmezdi. Kişiniñ mâlâya'nîyi terk itmesi hûsn-i İslâm'ındandır diyü gayrîleri dağı mâlâya'nîden tenfir iderdi ve cümle nâsı üç nesneden emîn itmiş idi. Evvelâ kimseyi zemm itmeden, şâniyen bir 'amelde ta'yîr itmeden, şâlişen kimseniñ 'aybını teftîş itmeden. Şevâbı olmayan kelâmı söylemezdi. Söyledikte cümle aşhâb sükûn ve vakâr üzere olup başların aşağı iderlerdi. Birbiriyle söyleşmezlerdi. Sû'-i edebden hâzer iderlerdi. Kelâmını tamâm idüp fayşal virdikte su'âli olan su'âli iderdi. Biri su'âl eyledikte

[14b] gayrîler sükût iderlerdi. Cümleden âhirde olan kimseniñ kelâmı evvelinde olan kimseniñ kelâmı gibi neşât ve rağbet üzere idi. Melâlet üzere degil idi. Ehl-i câhiliyyeti zıkr idüp ta'accüb yâ tebessüm itmeler şart-ı şoħbete ri'âyet idüp faħr-i 'âlem 'aleyhi's-selâm dağı ta'accüb ve tebessüm iderdi. Muvâneset gösterüp anları talât ve tatyb iderdi. 'Arabân-ı i'râbîñ ğılzetine taħammül idüp 'aṭiyyeler baħş iderdi ve tâlîb-i hâcete i'ânet ile emr iderdi ve kendüye olan medh ü şenâyı kabûl itmezdi. Meger ol kimse şenâ itmede ifrât itmeye nebiyyullâh, resûlullâh, nebiyy-i rahmet gibi olursa kabûl iderdi. Zîrâ naşârî 'Îsâ 'aleyhi's-selâm hakkında İbnullâh didikleri ifrât ve küfrdür. Yâhûd şenâ iden mü'min-i kâmil ise kabûl iderdi. Zîrâ münâfıklarîñ şenâsı derûnî degildir. *Yeğûlûne bi-efvâhihim mâ-leyse fî-ğulûbihim*¹⁷ nazm-ı kerîminiñ mâ-şadağlarıdır. Yâhûd şenâ iden faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellemden iħsân-ı şûrî görmüş ola. Şenâsı maqbûl olurdu. İħsân-ı şûrî dinildi zîrâ iħsân-ı ma'nevîsinden hiç bir mü'min hâlî degildir. Huzûrında bir kimse kelâm itse tamâm idince tevâzu' idüp istimâ' iderdi. Lağv u ma'şiyet olmadıkça kaç'-ı kelâm itmez idi. Hâzret-i 'Alî kerremallâhu vecheh buyurur ki: Faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellem sükût

[15a] eyledikte sükûtı dört nesneye mebnî idi. Biri hilmidir ya'nî kefare yâhûd ehl-i bâdiyeden muħarrîkât-ı ğažab olan ef'âl-i müziyye ve kelîmât-ı mü'ellime şâdir olduğda hâlim olduğundan sükût iderdi. İntikâm şadedinde olmazdı. İkinci hâzredir ya'nî eṭrâfdan gelen kimseler aħvâli ma'lûm olmamağla hâzer idüp sükût iderdi ve bu sükûtunda hâsen olan şey' aħz u kabîh olanı terk ve ıslâh-ı ümmet bâbında ictihâd ve sa'y olduğ mertebe ümmeti için dünyâda ve âhîretde hayrlu olan nesnelere iltizâm ve ta'ahhüd idüp ol şadedde bezl-i meħûd iderdi. Üçüncü tağdîrdir ya'nî ümmeti hakkında 'umûm üzere nazâr ve merħameti ve kelâmlarını istimâ'da tesviye etmek için sükût iderdi. Dördüncü tefekkürdür ya'nî umûr-ı dünyâ ve umûr-ı âhîretten fevt olan ve bâkî olan ne şey'dir diyü te'emmül etmek için sükût iderdi. Vallâhi Ta'âlâ hâzretleri ve faħr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi vesellemde hilm ile şabrı cem' itmiş idi. Câhiliyyeden ve muṭlağâ a'dâdan şâdir olan şedâ'ide şabr itdiği tevâtür mertebesindedir ve şabrında devâm üzere olsun diyü Allâhu Ta'âlâ *faşbir kemâ şabera ve ulü'l-'azmi mine'r-rûsûli*¹⁸ nazm-ı kerîmi ile emr ü fermân eyledi. *Ezallâhu Ta'âlâ 'annâ Muhammeden*

14a- mâlâya'nîye iltifât itmezdi. Kişiniñ S1/S2'de yok.

14a- zemm itmeden S2/ zemm itmezdi. S1.

14a- 'aybını S1/'aybınıñ S2.

14a- Birbiriyle söyleşmezlerdi S2/Birbiriyle söylemezler idi S1.

14b- zıkr idüp S1/ söyleşüp S2.

14b- 'Arabân-ı i'râbîñ ğılzetine taħammül idüp 'aṭiyyeler baħş iderdi S1/ S2'de yok.

¹⁷ Ağzlarıyla kalplerinde olmayamı söylüyorlardı (Kuran-ı Kerim, 3: 167).

14b- şallallâhu 'aleyhi vesellemden S1/'aleyhi's-şalâtu vesselâmdan S2.

15a- hâsen olan şey' S2/ hâsen şey' S1.

15a- Ta'âlâ hâzretleri S1/ Ta'âlâ S2.

¹⁸ O hâlde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret (Kuran-ı Kerim, 46: 35).

[15b] *şallallâhu ‘aleyhi vesellem bi mâ huve ehluhu elhamdü lillâhi evvelen ve âhîren ve ‘alâ resûlihî ezkât-taḥiyyât ve enmâ’s-şalât ve nevâmi’t-teslîmât ve’l-berekât. Temmetü’l-kitâb.*

SONUÇ

1174/1760 yılında Mısır’da vefat ettiği bilinen, Kıırlı bir aileye mensup olup hayatı boyunca kadılık gibi önemli görevlerde bulunmuş ve çeşitli alanlarda onlarca eser yazmış olan Akkirmânî Muhammed b. Mustafa’nın eserlerden birisi, çalışmamıza konu olan mensur Hz. Muhammed hilyesidir.

Bazı ortak konuları olması sebebiyle hilye ve şemailin aynı edebî tür olarak kabul edilmesi neticesinde bu tarzda yazılmış eserlerin bir kısmı kütüphane kayıtlarında ve birtakım araştırmalarda hem hilye hem de şemail olarak anılabilmektedir. Burada belirmemiz gerekir ki aslında müellifler arasında da bu kavramların kullanımı açısından bir ayırım yapılmaz. Bütün bunlar da aynı eserin şemail ve hilye olarak iki ayrı adla tanınmasına neden olmaktadır. Bu durum Akkirmânî Muhammed b. Mustafa’nın mensur hilyesi için de geçerlidir. Bazı bilimsel çalışmalar kütüphane numaralarını da vererek Akkirmânî’nin şemail ve hilye adında iki eseri olduğuna işaret eder. Ancak yaptığımız araştırmalar neticesinde bu iki türde yazılmış iki ayrı esere rastlamadık. Bu sebeple şemail ve hilye adlarıyla kayıtlı bütün eserlerin Akkirmânî’nin mensur Hz. Muhammed hilyesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Eserin tespit edilen 9 nüshası vardır. Bunlardan üçü oldukça eksiktir. Bu eksik nüshaların birinde metin içerisinde eserin Şa’bân Kâmî’ye ait olduğu ifade edilmiştir. Diğer tam olan nüshalar ise eserin Akkirmânî Muhammed’e ait olduğunu söyler. Tam nüshalar eksik nüshadan istinsah edilmiş olamaz. Ayrıca Mısır Millî Kütüphanesi’nde bulunan iki nüsha, daha Şa’bân Kâmî doğmadan istinsah edilmiştir. Bunlara ilaveten bilindiği kadarıyla Diyarbakırlı Şa’bân Kâmî’ye ait mensur bir hilye de yoktur. Bu sebeplerle eserin Şa’bân Kâmî’ye aitmiş gibi gösterilmesinin yanlıştır. Metin içerisinde eserin Halîl b. Ali El-Kırımî’ye ait olduğunun ifade edildiği diğer eksik nüsha ise 1770-1771 yılında yani Akkirmânî Muhammed’in vefatından on yıl sonra istinsah edilmiştir. Ayrıca Halîl b. Ali El-Kırımî’nin eksik bıraktığı yerden sonra eserin sonuna kadar dil, üslup ve eserin kendine özgü tertip edilmiş tarzı değişmez. Bu sebeple söz konusu bu eksik nüshanın da Akkirmânî Muhammed’in hilyesinin eksik bir nüshası olduğunu, Halîl b. Ali El-Kırımî’ye ait mensur bir hilyenin bulunmadığını söyleyebiliriz.

Muhteva ve şekil açısından baktığımızda eserin diğer mensur hilyelerle bazı benzerlik ve farklılıklarının olduğu görülmektedir. Eser, hamd ü sena ve Hz. Peygamber’i rüyada görmeyen anlamı ile başlayıp Tirmizî’nin *Şemâil-i Şerîf*’i ile Kâdî ‘İyâz’ın *Şifâ-i Şerîf*’inde yer alan rivayetlere göre Hz. Peygamber’in uzuvlarının tasviri ile devam eder ve salat ve selam ile son bulur. Bu, bütün manzum ve mensur hilyelerde görülen bir düzendir. Bununla birlikte Akkirmânî’nin hilyesi, tasviri yapılan uzuvlara göre değil, bunun yerine farklı kişilere ait rivayetlere göre tertip edilmiştir. Yani Hz. Peygamber’in tasviri yapılan uzuvları değil, konuyla ilgili rivayetler esas alınmıştır. Bu sebeple aynı konuların farklı yerlerde tekrar tekrar işlenmesi muhteva bakımından bir karışıklık ve düzensizlik ortaya çıkarmaktadır.

Akkirmânî Muhammed b. Mustafa'nın mensur hilyesinin diğer manzum ve mensur hilyelerden bir diğer farkı ise eserin sonlarına doğru Hz. Peygamber'in bazı güzel huyları ile meclis adabına uzunca yer verilmiş olmasıdır. Ancak diğer manzum ve mensur hilyelerde yer yer Hz. Peygamber'in güzel ahlakı vb. konular ele alınsa da eserin tamamı göz önünde bulundurulduğunda bu bölümlerin çok fazla yer tutmadığı söylenebilir.

Şekil ve dil açısından baktığımızda diğer bazı mensur hilyelerde manzum bölümlerle karşılaşılmasına rağmen Akkirmânî Muhammed'in mensur hilyesinde manzum bölüm ya da bölümlerin bulunmadığı görülür. Eserin dili için sade denilemez. Arapça, Farsça kelime ve tamlama sayısı oldukça fazladır. Ayrıca müellif, dilbilgisel terimleri de sıkça kullanmıştır.

Mensur hilyeler üzerine yapılacak diğer çalışmalarla türün özellikleri daha net bir şekilde ortaya konabileceği gibi yukarıda üzerinde durulan benzer yanlışlar da düzeltilebilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Akkirmani Muhammed b. Mustafa is a scholar who lived in the 18th century. He had deep knowledge in many fields and wrote works on a wide variety of subjects. He is the son of Kefevi Hacı Hamid Mustafa. He became the judge of Izmir in 1753 and judge of Egypt in 1758. He was the teacher of the Saray-ı hümayun. He was appointed as the judge of Mecca in 1759. He died there in 1760.

Akkirmani Muhammad b. Mustafa has written many books among these books, there are two works named *Hilye-i Şerîfe* or *Şemâ'il-i Şerîf*, according to information from sources. In the şemal, the Prophet's good morals and good behavior in daily life are revealed. In Hilyes, on the other hand, this subject is explained in a more limited way. The main subject of hilyes is his physical features. In this context, when Akkirmani's work is evaluated, it can be said that the literary genre of his work is a prose hilye since he mainly deals with the hilye of the Prophet. In this study, it was concluded that it is wrong to accept Akkirmânî Muhammed b. Mustafa's prose hilye as two separate works with the name of şemal and hilye in some sources. When the relevant copies in the libraries has been examined, it has been seen that the two works recorded as hilye or şemalis the same work in fact.

We identified 9 copies of the work. Among these, in one of the two uncompleted copies, it is stated that the work belongs to Şa'bân Kâmî and according to the other copy, the work was written by Halîl b. Ali El-Krimî. In other complete copies, it is stated that the work belongs to Akkirmânî Muhammed in the text. These complete copies cannot be copied from incomplete copies. In addition, two copies in the Egyptian National Library were written before Şa'bân Kâmî was born. This indicates that it is wrong to present the work as belonging to Şa'bân Kâmî. The other uncompleted copy in which is stated that the work belongs to Ali El-Krimî, was written ten years after Akkirmânî Muhammed died. Therefore, complete copies cannot be copied from this incomplete copy. Even if it is assumed that the copy registered in the name of Halîl b. Ali El-Kırımî was copied from another copy written before 1184/1770,

it cannot be considered that a scholar like Akkirmânî Muhammed, who has written dozens of works on a wide variety of subjects, cannot have claimed a work by completing an unfinished work of someone whose identity is unknown, by writing his own name instead of the original author's. In addition to these, the language and style of the work does not change after the place where Halîl b Ali El-Krimî left off. In other words, it is seen that the work was written by the same person from beginning to end in terms of language, style, arrangement, and processing of content. Based on all these, it can be stated that this prose hilye belongs to Akkirmani Muhammad. It seems that Halîl b. Ali El-Kırımî took the first 5 pages of Akkirmani Muhammad's 15-page prose hilye, changed a few lines of the introductory part of the work, and wrote a few lines of concluding sentences. Thus, he owned the work and presented it to Sultan III. Murad. Therefore, in this article, It has been concluded that there is no prose hilye belonging to Şa'bân Kâmî and Halil b. Ali El-Krimî and these works are incomplete copies of Akkirmânî Muhammed b Mustafa's prose hilye.

In terms of content, the work begins with praise and the meaning of seeing the Prophet in a dream according to the narrations in the works named *Şemâil-i Şerîf* belonging to Tirmizî and *Şifa'-i Şerîf* of Kâdî İyâz. It continues with the depiction of the Prophet's limbs and ends with salat and salam. In this respect, it can be said that it was written in the same order as other poetic and prose hilyes. In addition, Akkirmani's hilye was arranged according to the narrations of different people, not according to the depicted limbs. This caused the same subjects to be handled over and over again in different places and revealed a confusion and disorder in terms of content. Another difference of the work is that some of the good habits of the Prophet and the manners of the assembly are given at length.

In terms of form and language, although there are verse sections in some other prose hilyes, it is seen that there are no verse sections or sections in the prose hilye of Akkirmânî Muhammed b. Mustafa.

With this article, it is aimed to contribute to the prose hilye type, on which there has not been much work, by examining one of the twenty prose hilyes from various perspectives.

KAYNAKÇA

- Akkirmânî Muhammed. *Hilye-i saadet*. Süleymaniye Kütüphanesi. Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 4420, 1b-16a.
- Akkirmânî Muhammed. *Muhtasar şemâ'il-i şerîf*. Süleymaniye Kütüphanesi. Şazeli Bölümü, 30, 1b-24a.
- Algül, H. (1998). Hind b. Ebû Hâle. *İslam ansiklopedisi* (C. 18, s. 64). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Alkan, H. (2015). *Akkirmânî'nin hadis şerh metodu-Şerhu'l-Ehâdisi'l-Erba'în adlı eseri özelinde* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Altıparmak, Ö. F. (1993). *Muhammed Bin Mustafa Akkirmânî ve eseri İklilü't-Terâcim* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Arslan, M. U. (2018). Diyarbakırlı Kâmî'nin şemâ'il-i şerîf tercümesi. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı, 581-593.
- Başaran, S. (1995). El-Fâik fî Garîbi'l-Hadîs. *İslam ansiklopedisi* (C. 12, s. 102). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bilge, M. L. (1989). Akkirmânî. *İslam ansiklopedisi*. (C. 2, s. 269-270). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bozyiğit, A. (2006). *Akkirmânî'nin felsefî görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Buğda, S. (2014). *Muhammed bin Mustafa Akkirmânî ve Muhtasâr-u Muğni'l-Lebîb an Kütübî'l-Ea'rîb'in edisyon kritiği*. (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Çakan, İ. L. (1993). Câmî'u'l-Usûl Li Ehâdisi'r-Resûl. *İslam ansiklopedisi*. (C. 7, s. 136). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Dağ, N. (2006). *Muhammed b. Mustafa Akkirmânî'nin İklilü't-Terâcim adlı eserinde felsefî kavramlar* (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Dalkıran, S. (1998). Akkirmânî'nin irade-i cüz'iyeye ile ilgili risalesi ve değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 1(2), 173-179.
- Doğan, M. & Bozkurt, B. (2020). Muhammed b. Mustafa el-Akkirmânî ve *Risaletü'l-Hamdele* adlı eserinin tahlili. *Turkish Academic Research Review – Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(4), 536-559.
- Erdoğan Taş, M. (2018a). Hoca Sa'deddîn Efendi'nin mensur hilyesi: Hilye-i Celiyye ve Şemâ'il-i 'Aliyye". *Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 19-60.
- Erdoğan Taş, M. (2018b). Kâdî Şâmî'nin mensur hilyesi: Şerh-i Hilyetü's-Şerîfe". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]*, 1, 169-186.
- Erdoğan Taş, M. (2018c). Müellifi bilinmeyen mensur iki hilye. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42(1), 17-38.
- Erdoğan Taş, M. (2019). Abdülmecîd Sivâsî'nin mensur hilyesi: Şerh-i hilye-i resûl. H.İ. Delice & M. Erdoğan Taş & H. Yekbaş (Ed.) Prof. Dr. Mehmet ARSLAN armağanı (s. 259-271). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yay.
- Erdoğan, M. (2013). *Türk edebiyatında manzum hilyeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Eren, M. (2012). Ümmü Ma'bed. *İslam ansiklopedisi* (C. 42, s. 325-326). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Gözütok Tamdoğan, Z. (2016). Türk-İslam edebiyatında hilye ve Halîl B. Ali el-Kırmî'nin mensur hilye-i nebevîsi. *İstem*, 14(28), 389-413.
- Gür, S. (2018). VIII. asır Osmanlı âlimlerinden Muhammed b. Mustafa el-Akkirmânî ve besmele tefsiri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(1), 183-207.
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serhu-hilyetin-neb%C3%AE/62723>, (E.T. 24.03.2021).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilhorod-Dnistrovski>, (E.T. 10.03.2022).

- Kallek, C. (2001). Kaffâl, Abdullah b. Ahmed. *İslam ansiklopedisi*. (C. 24, s. 146), İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kandemir, M.Y. (2001). Kâdî İyâz. *İslam ansiklopedisi* (C. 24, s. 116-118). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kandemir, M.Y. (2012). Tirmizî. *İslam ansiklopedisi* (C. 41, s. 202-204). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kılıç, H. (1993). Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *İslam ansiklopedisi* (C. 7, s. 459). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Koçkuzu, A. O. (2000). İbnü'l-Esîr, Mecdüddin. *İslam ansiklopedisi* (C. 21, s. 28-29). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Mısır millî kütüphanesi Türkçe yazmalar kataloğu (1987). Risâle-i şemâ'ili'n-nebî. (C. 2, s. 218). Mısır: The general egyptean book organization.
- Mısır millî kütüphanesi Türkçe yazmalar kataloğu (1990). Şerh-i hilyetü'n-nebî. (C. 3. s. 31-32), Mısır: The general egyptean book organization.
- Süer, F. R. (2017). Mısır millî kütüphanesinde (dârü'l-kütübî'l-kavmiyye) bulunan edebiyat ile ilgili Türkçe el yazmaları. *Türk & İslam Dünyası sosyal araştırmalar dergisi*. 4 (13), 590-698.
- Şa'bân Kâmî. *Şemâ'ilü'n-nebî*, Diyarbakır il halk kütüphanesi. Muhammed Şaban Kâmî Bölümü, 1729/1, 1b-10b.
- Taşkale, F. & Gündüz, H. (2006). *Hat sanatında hilye-i şerîfe Hz. Muhammed'in özellikleri*. İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları.
- Ulu, A. (2010). Tâbi'în. *İslam ansiklopedisi* (C. 39, s. 328-330). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yardım, A. (2011). *Peygamberimizin şemali*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Yıldız, S. (1989). Akkirmânî. *İslam ansiklopedisi*. (C. 2, s. 270). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.